

~~29/13~~

415A

**PRIRODOSLOVNA
IN DUHOSLOVNA
SMER PSIHLOGIJE
S PEDAGOŠKEGA VIDIKA**

704
~~703/A~~

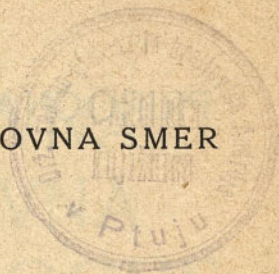
DR. KAROL OZVALD

LJUBLJANA 1934

SLOVENSKA ŠOLSKA MATICA

459.9.04

KAROL OZVALD
PRIRODOSLOVNA IN DUHOSLOVNA SMER
PSIHOLOGIJE

703/a

PRIROČNA PEDAGOŠKA KNJIŽNICA

1/107

X.

PRIRODOSLOVNA IN DUHOSLOVNA
SMER. PSIHOLOGIJE

LJUBLJANA 1934

SLOVENSKA ŠOLSKA MATICA

PRIRODOSLOVNA
IN DUHOSLOVNA
SMER PSIHLOGIJE
S PEDAGOŠKEGA VIDIKA

DR. KAROL OZVALD

LJUBLJANA 1934

SLOVENSKA ŠOLSKA MATICA

PSIHODIAGNOSTIKA
IN PSIHOTERAPIJA
SMER PSIHOPEDAGOGIJE
S PEDAGOGSKA FAKULTETA
UNIVERZITE Ljubljana
PSIHOPEDAGOGIJA

44558-10

54685-0

24.7.1959

*Pa ti tam, doktrinar voſlook!
Res miſliš, da sveta uganko
koſ zajca vjameš v tesno zanjko?
Poglej odſod, kak je svet ſirok!*

O. Œupančič

Psihologija in pedagogika.

Pedagoška provincija je današnji dan zelo obširen in tudi jako pisan svet. Kajti kdorkoli si daje teoretski ali pa praktično kaj globlje opravka s pedagoškimi problemi, se dotika najraznovrstnejših reči. Jedro in cilj vzgoje pa izobrazbe, duševnost otroka in mladostnika, vzgojni pa obrazovalni proces, obrazovalne dobrine in sredstva, bistvo učiteljske, oz. vzgojniške in obrazniške miselnosti, duh in organizacija šolstva, zgodovina pedagoških idej, institucij pa kulture — to so važnejši pojavi iz tega sveta.

A najpomembnejši, centralni del vzgojstva je vendarle — o b r a z l j i v o s t človeka ali drugače rečeno: vprašanje o smislu, možnostih in mejah vzgojnega in obrazovalnega prizadevanja. Kajti vrhovno načelo obrazniške miselnosti ni in tudi ne more biti kakšen »laissez passer« (naj »gre«, kamor hoče in pa kakor hoče), temveč — oblikovanje tega ali onega človeka. In prav zato je duševnemu oblikovalcu mladega rodu, pa tudi odraslih, lahko za najboljšo svetovalko — psihologija. Le uvažujmo, da vzgajati in obrazovati koga ne pomeni kaj drugega, nego da mu v duha zanašam raznih vrst vrednote (iz znanstva, gospodarsko-tehniškega sveta, umetnosti, religije, socialnega življenja...) in sicer tako, da postanejo mlademu bitju vir plodovitih doživetij. Takšno, torej organsko, se pravi iz žive duše v živo dušo prihajajoče dojemanje vrednot in resnično doživljanje »plodovitih momentov« pa so — psihični procesi, ki se odigravajo po psiholoških zakonitostih.

Primerno uvaževanje duševnega življenja je v pedagoški praksi in teoriji nekaj nujno potrebnega.¹ Kajti duševnih

pojavov nikar ni pičla mera, temveč se jih v ogromnem številu uveljavlja »od zore do mraka« in tudi še potem »od mraka do dne« v bitju in žitju vsakega človeka — naj si bo odraslec ali otrok, moški ali ženska, normalen ali pa ne. Le pomislimo, koliko je vsega tega, v čemer se živ človek, ki je nosilec duševnih lastnosti in izvrševalec duševnih funkcij pa duhovnih aktov, razlikuje od neživih stvarov sveta, od »mrtve« snovi. Silno veliki in hkratu čarobno pestri plus, ki ga s te strani izkazuje človek pred »prirodo« brez duše, naš pesnik v titansko nazorni ter umetniško dodelani obliki naglaša takole:

Tam krožijo solnca in merijo čas,
večnomirna,
brezobzirna
noč in dan teko preko nas.

Mi pa pod njimi se bijemo, vijemo,
sijemo, gasnemo,
škodimo, hasnimo,
v kupe medu in otrova si lijemo,
prostor vesoljni z željami prepletamo,
večnost v trenotek begoten ugnemo,
z duhom za zadnjimi zvezdami grabimo,
grozo izzivamo, v dušo jo vabimo,
vriskamo, jočemo —
hočemo, hočemo.

O. Župančič.

Tamkaj ko led hladno dogajanje po neizprosni, večni, se pravi v neizpremenljivem pravcu dejstvujočih prirodnih zakonih; a tu v vsem snovanju, dejanju in nehanju človeških bitij — visoka »temperatura« duševnih utripov, ki so »človeški; prečloveški«, hočem reči, da vsikdar globoko zakoreninjeni v potrebah, koristih, željah, nagnjenjih, usmerjenosti, težnjah, navadah, strasteh... poedincev ali pa človeških skupin.

Priroda ni recimo »zločinska«, kakor jo je v občutju nezmerne boli imenoval nesrečni oče, ki je izgubil mnogo obetajočega sina, ker se je mladostno vneti športnik na smrt prehladil; priroda je marveč z matematično doslednostjo sama sebi, to je svojim zakonitostim zvesta, se pravi vselej in povsod taka, kakoršna je od vekomaj. Mi ljudje, ki nas duša loči od prirode, pa se »vijemo«... ter smo v svojem dejanju in nehanju nepreračunljivi v velikem in malem.

Ko sem letos avgusta meseca v pravem alpskem solncu stal tik večnega ledu Pastirice pod imenitniški elegantno glavo Velikega Kleka (Grossglockner), se mi je zdelo, da še nikoli nisem doživel prirode v tolikem veličastju, tiste prirode, ki se »večno mirna« in absolutno molčeča ne briga za početje človeka po edinca pa njegovih kolektivov. Ovira za doznavanje tega najbolj značilnega svojstva prirode, kar bi nam lahko bilo vir zelo plodovitih spoznanj, pa so si ljudje sami, ker njeno nemo veličastje merijo vse preveč enostranski, le po zvenečih šilingih, lircah, dolarjih... A pravemu človeku je na pr. »visoko vrh planin« pač tako v duši, kakor je to naš Valentin Vodnik pesniški izrazil na Vršacu: »Pred velikim tukaj Bogom — breztelesen bit' želim«. Se pravi, prevzame te nekaj neznanega, da za trenutek vsakdanjega človeka v sebi zamenjaš z drugim, prazničnim ter v takih hipih zares čutiš — bližino božjo.

Ker pa je duševne istinitosti na moč mnogo, se ne smemo čuditi, da je današnji dan pedagoška praksa in teorija čedalje bolj povezana s psihologijo. Tvegam trditev, da je psihologija sodobni pedagogiki to, kar — matematika moderni tehniki. Res da ima tehnika povsem svoje, »specifično« svoje probleme in naloge; a vendarle si danes toli uspešnega reševanja tehničnih problemov in nalog ne bi mogli pač misliti, ako jih ne bi ustvarjajoči tehnik neprestano gledal v matematični »luči«. Pa tudi pedagogika nikjer ni, vzemimo katerikoli »pedagoški položaj«, le »porabljena psihologija« ali pa psihologija »s pedagoškimi zaključki«, saj ima čez mero docela svojih »pedagoških« ciljev, vprašanj, potreb in zahtevkov.

A kako neki bi jih pedagogika s pridom reševala v današnjem, vedno bolj razvitem in kompliciranem življenju, če si jih ne bi dala osvetljevati vsaj tudi od — psihologije! Za uspeh ji je, o tem ne more biti dvoma, pred vsem drugim treba, da jih motri s psihološko-antropološkega vidika. O tesnem odnosu med psihološkim spoznavanjem pa pedagoškim oblikovanjem življenja na glas pričata sedaj »pedagoška psihologija« in »psihološka pedagogika«, ki sta krepko zasadile vsaka svojo lopato v jedva še pregledno ledino.

Delovno torišče in kulturni pomen psihologije.

Tudi psihologija je v prvi vrsti t e o r e t s k a veda, kakor i vse druge, se pravi, da ji ima najvišja zapoved biti— spoznavanje svojega predmeta in sicer brez ozira na to, ali in pa kako bi se tukaj ugotovljene resnice dale postaviti v službo življenja.

Sedanja psihologija je ena izmed najmlajših ved, nje samostojni razvoj obsega komaj dobrega pol stoletja. A vkljub njeni mladosti je človek s psihologijo dobil jakega zaveznika v boju življenja. Kajti psihologija postaja od dne do dne bolj odločujoč nekaj v sedanji civilizaciji in kulturi, skoraj bi dejal da že nekakšen orakelj na pr. za vzgojeslovje, zdravilstvo, pravosodstvo, gospodarstvo. Predmet moderni psihologiji je namreč kar vse, v čemer se javlja človeški duh, nič človeškega ji ni tuje.

Zato ima skoro vsak dušeslovni izsledek veliko, ta in oni kar življenjsko važnost za človeka, ki je socialno bitje in ga zavoljo tega tisočero medsebojnosti veže z dušo sočloveka. Malone vse kulturno in civilizatorno prizadevanje človeštva — v znanstvu, umetnosti, gospodarstvu, človekoljubju... ima korenine v poznavanju duševnosti, svoje in tuje; jurist, sociolog, jezikoslovec, učitelj, izpovednik, zgodovinar, narodoslovec, pesnik, slikar, psihijater, industrijalec, politik, praktični gospodar... uspeva tem bolj na svojem torišču, čim okretnije se zna poglobiti v človeško mišljenje, ocenjevanje, čuvstvovanje, hotenje. Zares, pravi študij človeka je — človek. Osobito pa bi finejše izsleditve v psihologiji morda lahko bile uvaževanja vredno izhodišče za izboljšanje današ-

njih »kaotičnih« razmer (političnih, socialnih, kulturnih...), saj so današnje stanje največ ustvarile — duševne sile s svojo jim imanentno dinamiko (»ljudje« so ustvarili sedanjo »k r i z o«, zlasti pa »temni elementi, ki skušajo kovati denar iz sleherne človeške katastrofe«, je dejal Ford; in Ed. Beneš je ob otvoritvi filozofskega kongresa v Pragi pravilno naglašal, da v krizi današnji dan ni ideja demokracije, temveč prej »demokratje«, se pravi duše = ljudi).

Zaslovela pa je psihologija šele v zadnjih 30 letih in sicer — kot praktična, to je taka veda, ki se njena doseganja dado porabiti v praktične svrhe življenja. Kajpada nje znanstveni ali teoretski sloves ni čisto nič ogrožen od te porabnosti. Eden izmed najznamenitejših dušeslovcev pravi marveč takole: »Svoje koristnosti se znanstvu ni treba prav nič sramovati; naj si bo pomen te ali one vede tak ali tak, v vsakem primeru ji gre večja veljava, če hkratu služi življenju. In vse znanstvo bi nazadnje imelo življenju služiti, življenju, se pravi celemu človeku in vsemu človeštvu.« (Theodor Lipps, † 1915).

Predmet psihološkega raziskovanja pa ni nemara le duševno zdravi poedinec v najboljših letih, ampak tudi človek v drugih starostnih dobah, dalje raznih vrst socialne enote, duševno abnormalni, oz. bolni človek in tudi živali. Pregled čez torišče dušeslovnega raziskovanja ima danes takole lice:¹

A. NORMALNA PSIHOLOGIJA ali veda o zdravi in poprečni duševnosti.

I. Individualna ali psihologija poedinca.

1. Psihologija človeka.

a) Občna (sistematska) psihologija odraslega poedinca — je veda o bistvu, občeveljavnih

zakonih in načelih, ki se tičejo življenja človeške duše, ter očituje sedaj različne smeri (»šole«). Res, da samo ob vodilu občne psihologije niti zdaleka ne spoznamo vse duševnosti, kakor nam jo kažejo razne stopnje, oblike in potrebe življenja (tudi živalskega) v neštetih inačicah; toda le njene ugotovitve so pravo izhodišče in zanesljivo merilo pri proučevanju vse ostale duševnosti.

b) Psihologija starostnih dob in »genetska« psihologija. — Semkaj gre: psihologija otroka (»child study«)*, oz. mladine, psihologija pubertetne dobe, moške dobe, starosti in pa psihologija duševnega razvoja.

c) Diferencijalna ali psihologija duševnih razlik — si prizadeva dognati, v čem se ta in ta poedinec razlikuje od drugega poedinca iste vrste, oz. »tipusa« (na pr. ta in ta dečko od drugega enako starega dečka, oz. deklince, ta in ta žena od druge enako stare žene ali moškega itd.). Kolikor skuša ugotoviti razne »duševne tipe«, to je različnim poedincem skupne načine mišljenja, predstavljanja, spominjanja, čuvstvovanja, inteligentnosti, značaja, hotenja..., se imenuje tipologija, oz. karakterologija. A najnovejša brst z diferencijalne smeri je »življenjska psihologija«, ki si prizadeva na pr. dognati, v kateri dobi svojega življenja ta ali oni človek največ zmore (po kvaliteti in po množini).**

* Ta angl. izraz (izgovori: čajld stjudy) je postal nekakšen mednarodni terminus technicus.

** So namreč ljudje, ki jim je zmogljivost največja v prvi četrti življenja (športniki, pevci, filmske igralke), a mnogim v drugi četrti (marsikateri slikar) ali v tretji (večinoma znanstveni sistematiki in filozofi, na pr. Kant) ali pa jim je zmogljivost precej enakomerno razdeljena skozi vsa tista leta, ko je človek sposoben za ustvarjajoče delo.

Veliki cilj, ki ga ima diferencialna psihologija pred očmi, je — psihografija* ali »prikazovanje poedinca od njegove duševne strani«.

2. Psihologija živali in primerjajoča psihologija

raziskuje »podčloveško«, to je živalsko duševnost in nje filogenetski razvoj od nižjih stopenj do višjih ter jo primerja s človeško.

II. Socialna (kolektivna) ali psihologija vkupnega življenja.

a) Psihologija socialnih enot — proučuje zlasti duševno istinitost, kolikor so njene zakonitosti in njena oblika plod medsebojnega vplivanja v skupinah: množstvo (masa), zaje dnica (»Gemeinschaft«), družba (»Gesellschaft«). Dalje spada semkaj tudi psihologija mode, miljeja, reklame, javnega mnenja...

b) Praktična psihologija ali psihotehnik a** — stopa čedalje krepkeje v službo praktičnega, osobito pa gospodarskega življenja: kot jako važna svetovalka ob vprašanju izbiranja (selekcije), se pravi ob vprašanju, kako tega in tega človeka postaviti na pravo mesto v tem ali onem poklicu in pa kako za to ali ono mesto najti pravega človeka. Pretežno tukaj je stvarno zakoreninjena peda-

* Psihografija (dušepis) ni nemara isto, kar biografija (životopis). Biografiji je pred vsem drugim v mislih enotnost osebe; a psihografija ima za izhodišče prav nasprotno načelo — raznovrstne lastnosti, ki so značilne za tega in tega človeka, ter skuša ugotoviti in prikazati kakovost in kolikost njegovih umskih sposobnosti, način in globino njegovega čuvstvovanja, moč in pa udeleževanje njegovega hotenja.

** Psihotehnika je »veda o praktični porabi psihologije v službi kulturnih nalog« (Münsterberg).

goška psihologija, to je znanstveno razpravljanje o vzgojstvu in njegovih nalogah — od psihične strani in pa s psiholoških vidikov. In podobno i kriminalna psihologija, ki proučuje duševnost zločinca ter posebe še okolščine, ki so važne za ugotovitev in presojanje zločina.

c) Psihologija »kolektivnih« individualnosti — se ukvarja s proučevanjem družinskih rodov pa posameznih narodov in plemen (ras) glede na značilne lastnosti njihovega duha.

d) Kulturna psihologija («Völkerpsychologie»). — Njen predmet je »objektivni duh«, ki se javlja («manifestira») v kulturnih tvorbah kakor so: znanstvo, umetnost (na pr. »literarna« psihologija), gospodarstvo, verstvo, pravo, jezik, politika... Na tem torišču si psihologija zlasti prizadeva izslediti one umske, npravstvene, socialne, gospodarske... težnje, ki dajejo smer duhovnim »pokretom« v življenju narodov.

B. PATOPSIHOLOGIJA

ali veda o podpoprečni, oz. bolni duševnosti.*

a) Psihologija duševne manjvrednosti — se zanima za tiste ljudi, ki jim duševnost ni razvita do normalne mere, bodi da se iz tega ali onega razloga nahajajo na primitivni stopnji (hribovci, rovtarji...), da jim manjka tega ali onega čuta (slepici, mutci), da njih inteligentnost (slaboumni) ali pa kakovost značaja («moral insanity») ostaja bolj ali manj pod poprečno mero.

* Patopsihologija ni isto, kar psihopatologija. Kajti patopsihologija je del psihologije ter si prizadeva spoznati življenje duše — podpoprečne in bolne duše. Psihopatologija pa je del patologije ali boloslovja (veda o boleznih), in sicer oni del, ki opisuje in razlaga psihične znake (simptome) raznih bolezni.

b) Psihologija izpremenjene duševnosti — proučuje raznih vrst duševno stanje, ki mu je večinoma izvor dani milje ali pa življenjska usoda poedinca in ki človeka za krajšo ali daljšo dobo po navadi vsega izpremeni. Njen predmet je na pr. zagrenelost (»ressentiment«) »ponižanih in razžaljenih«, psihastenija,* histerija** itd.

c) Psihologija bolne duševnosti — se zanima le za duševno bolnega človeka. Predmeti njenemu izsledovanju so razne »psihoze«: blaznost, omračenost duha, nevrastenija itd.

* Psihastenija ni isto, kar nevrastenija; psihastenijo najbolj označuje to, da komu primanjkuje duševne moči. Raznovrstni goni, čuvstva hotenje... vse to je psihasteniku bolj nerazvito in topo, tak človek ni za nobeno pravo delo.

** Histerik (večinoma ženska) čuti pred vsem drugim potrebo za »teatralni« nastop; samemu sebi in drugim se hoče pokazati pomembnejši, nego je v istini.

Možnosti in meje.

Psihologija je ena izmed čedalje številnejših ved ali morda bolje rečeno, znanstvenih področij, ki mnogokrat obsegajo jedva še pregledni kompleks vsakojakih panog in jih današnji dan goji kulturni človek. A kakor vsem drugim vedam, je i psihologiji prava mati — težnja po spoznanju; saj se tudi na psihološkem polju vse ogromno delo poraja iz svojevrstnega dejstva, da je v človeka »od vekomaj« položeno prečudežno hrepenenje po resnici.

Mlada psihologija je v zadnjih dveh, treh desetletjih krepko razmahnila krila in zlasti še se ji je zahotelo stopiti »v službo« življenja. In tako beremo v Münsterbergovi Psihotehniki tole pač značilno mesto: »Z letanjem je tehnika lahko čakala, dokler ni fizika s svojimi izsledki omogočila sestavljanje potrebnih motorjev; toda vzgoja in uk, pravosodje in kaznovanje, delo in kupovanje se mora vršiti venomer in vsepovsod imaš opravka z duševnimi dejstvi. Ako bi znanstvena psihologija odrekla svojo pomoč, bi se življenje zadovoljilo s tem, kar mu daje predznanstveno opazovanje. Po takem pač ne ustreza svrham kulture, da bi se psihologija obotavljala ji vobče kaj dati, ker ji še ne more dati vsega«.

Celo državnikom se v povojni dobi šteje v zlo, da »se niso ničesa naučili«, to je da si niso za učiteljico vzeli — psihologijo, češ, mnogo mučnih presenečenj in politično napčnih korakov bi prav gotovo ne bilo: ko bi se bili voditelji kaj bolj ukvarjali s psihologijo, zlasti pa s psihologijo »mase«. A še posebe se je p e d a g o g i k a nekaj časa udajala pre-sladki misli, da bo v širino in v globino na moč napredujoča

psihologija kaj kmalu razvozlala najbolj pereče in zamotane probleme sodobnega vzgojstva. Sicer pa je vobče danes menda ni več duhovne vede (sociologija, politika, kulturna in literarna zgodovina, arheologija, veroslovje, etika, pravoslovje), ki se ne bi posluževala psiholoških sredstev. Kajti sedanja psihologija se od dne do dne očitneje razvija v »centralno torišče vseh ved o človeku« (O. Kroh).

Pa se preveliki upi i tukaj niso izpolnili, in kdor zna brati znamenja, brez težave opaža, da že prihaja — »iztreznjenje« (Spranger). Današnji dan namreč že uvidevamo, da ima tudi psihologija, vseskozi podobno drugim vedam, poleg res danih možnosti za lep razvoj vendarle i svoje — meje.¹ Saj pravkar čujemo, da se i v njenem bitju in žitju javlja »kriza« (K. Bühler).

Tudi vzgojniku psihologija ne more biti kažipot v v s e m njegovem tako mnogostranskem dejanju in nehanju; kajti za marsikatero vprašanje, le pomislimo na pr. na vzgojni cilj ali pa na organizacijo šolstva, moraš iskati pravih svetovalcev drugod. I sociologija, gospodarsko življenje, biologija... so bujno tekoči pomožni viri, ki jih pedagogika ne sme omalovaževati, ako ji je do tega, da bi s pridom vršila svoje dejanskemu ali konkretnemu življenju namenjene funkcije.

Toda — qui bene distinguit, bene docet. Res, da ti psihologija še dolgo ne nudi vsega, kar je potrebno v tvojem prizadevanju za kulturno oblikovanje mladega rodu; a kljub temu bi bilo abderitsko ali kaj, ko bi jo zato proglašali za nekakšno peto kolo pri vozu pedagoške teorije in prakse. Zares močan ni tisti, ki hoče to ali ono doseči »za vsako ceno«, ampak le oni, ki ravna po pameti, se pravi tako, da točno računa z danimi možnostmi in mejami. Pedagoški zaklad, ki ga premore psihologija, je v tem, da ti s svojo znan-

stveno naravnostjo in s svojimi metodami lahko podaja istinito »podobo« otrokove ali mladostnikove duše. In to je tukaj zelo dragocena pomoč. Kajti če res hočeš, kar zahteva bistvo vzgojevanja in obrazovanja, mlademu bitju pomagati, da v svojem razvoju zanesljivo najde samega sebe in ne ostane — »izven sebe«: tedaj pač moraš vedeti, na kaki stopnji tega razvoja se pravkar nahaja, kaj mu pospešuje razvoj in kaj ovira.

Ves duhovni razmah zapadnoevropskega človeštva tudi psihologijo, to je docela tako kakor i v mnogih drugih vedah, bolj in bolj sili, da pregleda (»revidira«) dosedanji način svojega dela vse do temeljev: predmet, metodo, cilj. In tako se v pisanem vrvežu sedanjih psiholoških teženj pa prizadevanj polagoma kažejo čedalje ostrejši obrisi d v e h velikih in globoko zakoreninjenih pravcev.

„Prirodoslovna“ psihologija.

Mišljenje, hotenje, pričakovanje... so duševni ali psihični pojavi. Izkustvo uči, da se i duševni pojavi dado, podobno prirodoslovnim, na točen ali eksakten način proučevati. Tudi o mišljenju, hotenju, pričakovanju... recimo normalnega odrasleca ti je mogoče ugotoviti z občeveljavno sodbo, da očituje ta in ta svojstva, da se pričinja, vrši ter končuje po teh in teh zakonitostih — torej vse prav tako, kakor na pr. fizika proučuje padanje tvarnih predmetov. In psihologija si vsaj deloma danes prizadeva duševnost spoznavati po prirodoslovnih (»eksaktnih«) metodah. Kolikor se goji na laboratorijski način, to je s pomočjo psihološkega eksperimenta, ji pritiče ime »eksperimenta l n a« psihologija.

Toda najbolj značilna stran prirodoslovno usmerjene psihologije¹ ni raba eksaktnih metod, marveč to, da njen predmet niso nemara živi utripi človeške duše (ko ta in ta človek kaj razmišlja, hoče, pričakuje...), ampak le prirodoslovnim metodam dostopnejše — pojmovne abstrakcije. Mišljenje, hotenje, pričakovanje... kakor ga raziskuje prirodoslovno postopajoča psihologija, je v istini — riba na pesku. Kajti ta psihološka smer proučuje samo »prazne« forme ali funkcije (gledanje, spominjanje, mišljenje, spoštovanje, hotenje...) ter se ne ozira na njihovo vsebino, pa na njihove predmete (na to — kaj gledaš, česa se spominjaš, kaj misliš ali hočeš, koga spoštuješ...).

In prav tako ji nič ni mari vprašanja, kakšen življenjski položaj neki zahteva, da kdo pravkar izvršuje to ali

ono duševno funkcijo (ker si v gozdu zablodil, gledaš okrog sebe, da bi našel pot iz goščave; znanstvenik razmišlja o danem problemu iz teoretskega zanimanja).

Odmišljen, neuvaževan, kakor bi ga ne bilo, je tudi fakt, da poslovanju duševnih sil ustrezajo fiziološki procesi v perifernih in centralnih organih človeškega telesa. Prirodoslovno usmerjena ali empirično eksaktna psihologija namreč duševne funkcije motri tako, kakor da niso v zvezi s čutili, z živčevjem, z raznimi žlezami — ampak kakor bi vsaka izmed njih bila nekakšen »actus purus« (čisto duševen akt).

In še ena abstrakcija se mora tukaj omeniti. V istini je namreč tako, da duševno življenje človeka po vsebini in po intenzivnosti silno zavisi od socialnih pa kulturnih prilik, v katerih kdo živi. A prirodoslovno usmerjeni psihologiji je modus procedendi tak, kakor da se duševno življenje odigrava času in danim prilikam odmaknjeno ter nima nič stikov z gospodarstvom, umetnostjo, religijo, državno obliko... naroda. To psihologijo zanima na pr. samo vprašanje, ali se duševne funkcije, to je »prazne« psihične forme človeka iz primitivne pa človeka iz visoko razvite kulture med seboj razlikujejo ali ne, in kar je podobnih vprašanj.

Empirično eksaktna psihologija proučuje, kakor vidimo, duševni skelet človeka: oblike gledanja, predstavljanja, spominjanja, mišljenja, verovanja, hotenja... Njej je do tega, da dožene na pr. število teh oblik, oz. njihovih vrst, da ugotovi način njihovega funkcioniranja, da določi, kaj pospešuje in kaj ovira pravilno poslovanje duševnih sil. Prirodoslovno orientirana psihologija je torej neke vrste fizika duševnega življenja ali še točneje — psihološki prirodopis človeka, ker skuša, opirajoč se na opazovanje, opis in razlago, pojasnjevati »mehanizem« dušev-

nega dogajanja. V takem razmišljanju je moč, a tudi — šibkost prirodoslovno psihološkega vidika.

Empirično eksaktna ali eksperimentalna psihologija se imenuje tudi funkcijska, ker je ne zanima čisto konkretna »vsebina«, ki jo doživljaš, kadar na pr. poslušáš ter slišiš to in to melodijo, ampak samo obča oblika, v kateri funkcijonira naša duševnost.

Prirodoslovno usmerjena psihologija je najstarejša smer znanstvene psihologije ter ima danes kakih 50 let prav uspešnega razvoja za seboj. Ne smemo pa prezreti, da je to le ena izmed načelnih možnosti, kako se da psihologija znanstveno gojiti. V teku razvoja so se ji pridružile še druge. In ker si je ona izmed vseh najprej priborila vstop na visoke šole ter se je tam prva »oficielno« gojila, zato ji nekako pritiče pravica do imena klasična (merodajna) »šola« v sodobni psihologiji.

Izprva je empirično eksaktna psihologija postopala tako, kakor bi v duševnem svetu ne bilo tiste svojevrstne enote, ki ji pravimo »duša«. Gojila je torej dušeslovje — brez duše ter učila, da so pravi in edini predmet psihološkega spoznavanja izolirano nastopajoči duševni pojavi, ki jih človek toliko doživlja. Polagoma pa se je morala umakniti naziranju, da je človeška duševnost organski sistem različnih plasti ali viter, ki na izredno zamotan način posegajo ena v drugo. A deloma jo sedaj krepko izpodriva psihologija raznih struktur, ki jih izkazujejo pojavi duševnega organizma.

Prirodoslovno usmerjena psihologija je precej časa duševnost istovetila z »zavestjo«, to je z doživljanjem takih duševnih pojavov, ki se dado (notranje) zaznavati. Zato pa je podzavestni del duševnosti (»psihologija globine«),

o katerem danes vemo, da je gonilno kolesje v poslovanju naše duše, za klasično psihološko smer bil — nemogoč pojem, »leseno železo«.

V najnovejši dobi je iz empirično eksaktne smeri vzklilo teh dvoje panog duševnega izsledovanja: a) *diferencialna psihologija*, ki se opira na to, da noben človek v načinu predstavljanja, pamtenja, hotenja, udejstvovanja... ni drugim ljudem docela enak, in katera se goji sedaj kot psihologija spolov, stanov, starostnih dob, nadarjenosti itd.; b) *genetska ali razvojna psihologija*, ki proučuje duševnost s te strani, da je vsak psihični pojav podvržen zakonu razvoja. Genetska psihologija je po takem neke vrste zgodovina človeške duše.

Pedagoški pomen „prirodoslovne“ psihologije.

Pravi smisel vzgojnega prizadevanja v najširšem pomenu besede je ta, otroka in mladostnika usposobiti, da bo se prejal ali slej s a m vzgajal in obrazoval. Zato pa šola nima te naloge, da bi dečku in deklici dušo zasipavala z najrazličnejšo »vsebino«; mnogo važneje je marveč to, da otroku in mladostniku — o d p i r a š d u š o za svet in življenje, v katerem živita in bosta živela in kjer je poleg pravih, pristnih vrednot tudi mnogo le navideznih. Ali z drugo besedo, od vzgojnika se zahteva pred vsem drugim to, da v mladih dušah dramati, pospešuje in pravilno usmerja tiste sile, ki so človeku neizogibno potrebne, če bi naj res primerno doznaval, ocenjeval in urejal, oz. predrugačeval vse tisto, kar premoreta svet in življenje.

Doberšen del »vzgajanja« je po takem formalno urjenje ali treniranje gojenčevih duševnih sil: intelekta, vrednotenja, hotenja . . . To ima pač v mislih že antična modrost, ko trdi, da — *ὁ μὴ δαρεῖς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται*, kar bi se po naše reklo: brez priganjanja (»garanja«) ni vzgojevanja. Te sile je treba otroku in mladostniku čim bolj izoblikovati že zato, ker — »v življenju ni nič razredov za začetnike, vsikdar se marveč zahteva kar najtežje od človeka« (Grolman).¹

A v to svrhu bo ti ob izvrševanju vzgojniških poslov v marsičem dobro služilo, če si duševni ustroj gojenca predstavljaš po vzorcu »prirodoslovne« metode, hočem reči tako, »kakor da« so intelekt (z vsemi svojimi stranmi: zaznavanje, paženje, predstavljanje, abstrahiranje . . .), č u v s t v o,

v o l j a . . . »samostojne«, enotno zaokrožene celote v tistem kompleksu, ki mu pravimo duševnost človeka. Toda v istini je tako sicer koristno ponazorjevanje duševnega sveta le umetno izoliranje (osamljevanje) duševnih pojavov, zgolj fikcija (izmišljava), neke vrste »pia fraus« (blagoslovljeno slepilo). Kajti intelekt na pr. je organsko, se pravi povsem neločljivo spojen v eno z vsemi drugimi funkcijami, ki jih izvršuje naša duša; kadar se intelektualno udeležuješ tu ali tam, ni nemara tako, da bi druge plati tvoje duše takrat morale nekako mirovati (izkustvo marveč uči, da napornega mišljenja ni brez hotenja ali pa brez čuvstva zadovoljnosti, če ti opravek gladko teče). Motreč gojenca skozi naočnike »prirodoslovno« usmerjene psihologije pred vsem drugim dobro opazuje, kje je kak »locus minoris resistentiae« (šibkejšo mesto) v njegovi duši, s katerim moraš »računati« (na pr. s pomanjkanjem tega ali onega daru, z lenobo, plahostjo itd.).

Posamič pa ti psihologija s prirodoslovnih vidikov ob današnjem stanju te vede zna pojasniti:

Da je v strukturi človeške duše četvero plasti: g o n s k i utripi — o c e n j e v a n j e vsega tega, kar stopa pred nas, pa doživljanje č u v s t e v i n m i š l j a v — m i š l j e n j e — h o t e n j e ; da se te funkcije v naši duši odigravajo ali z a v e s t n o ali pa p o d z a v e s t n o ; da so utripi naše duše lahko ali p o l n o v r e d n i (»polnokrvni«) ali pa l e p l e h k i (nekakšen »surogat«), iz katerih govori »potajena« duša.

Da ima vse to, kar se odigrava v g o n s k i (demonski) plasti duše (ko te nekaj »vleče«, »mika«, »žene«, »tira« k temu ali onemu ravnanju), za bitje in žitje človeka silen pomen, ker je — i z v o r n a š e m o č i ; da se v utripanju naših gonov javlja povsem svojevrstna d i n a m i k a ; da je glede na gonosko izživljanje velika r a z l i k a od človeka do človeka (»temperamenti«).

Da je vrednotenje in čuvstvovanje gibalo duševnega življenja; da je enega in drugega na moč mnogo; in pa da se tozadevno doživljanje vrši po trdnih zakonitostih.

Da je proces mišljenja zelo kompliciran duševni pojav, ki očituje nešteto strani: doznavanje (percipiranje), zaznavanje stvarnih predmetov in duševnosti (svoje lastne in pa tuje), paženje, odmišljanje (abstrahiranje), predstavljanje, spominjanje, pričakovanje, tvoritev pa razumevanje pojmov itd. in pa da je v vsem tem glede na podrobnosti funkcijoniranja pri poedincih sila mnogo odtenkov (»individualnih diferenc«).

Da je moč človeka v hotenju, izvršilni organ pa dejanje, s katerim oblikujemo, oz. preoblikujemo svet in življenje; da ima tudi hotenje svoje zakonitosti in da ga utemeljujejo motivi ali nagibi; da se dá ojačevati (trenirati); da so sugestija, avtoriteta, značaj človeka in pa njegova mišljava (Gesinnung) v jako tesnih zvezah s hotenjem. Itd. —

In tako nam torej prirodoslovna psihologija s pridom streže, kadar vprašamo, kakšne lastnosti imajo razne plati naše duše in pa po kakšnih zakonih funkcijonirajo te (samostojno mišljene) duševne plati. Ali pa na pr. povsod tam, ko kdo — »samega sebe racionalizira«, to je skuša potek svojega mišljenja in hotenja tako obvladovati po zahtevkih »delovne tehnike«, da zanesljivo doseže uspehe v svojem delu. Zato pa ta psihologija lahko vzgojniku prav dobro služi, kolikor je njegova naloga, da pomaga individualnim sposobnostim mladega človeka do čim uspešnejšega razmaha. Njene pedagoške plodnosti pa je konec tam, kjer se javljajo drugačne naloge vzgojstva.

Psihoanaliza, individualna psihologija.

Prirodoslovni psihologiji se glavno vprašanje glasi, kako je urejen in kako posluje duševni »aparatus« človeka — brez ozira na pogoje, pod katerimi se udeje tvuje, in pa smotre, ki jim lahko služi. In duhoslovna smer (gl. pozneje) v glavnem vpraša, kako se ta in ta človek ima do objektivne kulture, do »duha«, ter se ne briga, kako teče mehanizem psihičnih funkcij, ko se kdo izživlja v poklicu, politiki, socialnem dejanju in nehanju, umetnosti, znanstvu, verstvu . . .

Ta enostranost z obeh plati je raziskovalcem duševnosti kajpa dokaj mučna ter jih postavlja pred vprašanje, ali se zevajoči prepad med obema glavnima »psihologijama« ne bi dal kako premostiti. Največ pobude za iskanje novega v tem pravcu jim prihaja od mlade prirodoslovne vede, ki se imenuje biologija. In tako nekateri izmed njih mislijo, da bi marsikatera duševna lastnost ali sposobnost človeka utegnila zaviseti od njegove telesne konstitucije,¹ ki si jo ali podedoval ali pa si pridobil. Še prej pa se je »psihooanaliza« (Freud, Adler, Jung) tukaj iz istih razlogov napotila odkrivat »psihologijo globine«, a individualna psihologija« (Alfred Adler) si prizadeva »celotno« doumeti poedinčevo dušo.

Psihoanaliza.

V gonsko plast našega bitja in žitja je v teku zadnjih 30 let žarko in pa z velikim uspehom posvetila tista smer psihologije, ki je dobila ime psihoanaliza. Idejni oče² ji je dunajski psihijater Sigmund Freud (* 1856).

Za psihoanalitski pravec dušeslovja je posebno značilna Freudova knjiga »Das Ich und das Es«³ (jaz in nekaj). A najbolj jo zanima tisto, kar je podzavestnega⁴ (gl. str. 29) v naši duši. Podzavest in njena dinamika je kakor osrednja os vsemu psihoanalitskemu prizadevanju. To izraža že Freudov motto: Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo (če ne morem ugnati nadzemskih bogov, pa bom podzemlje spravil pokoncu).

Psihoanaliza je prvotno sadika s psihijatričnega polja ter ima tudi ime odtod. Beseda »psihoanaliza« pomeni namreč razčlenjevanje ali razvozlanje tistih zavozljajev (psihičnih »kompleksov«), ki so postali na ta način, da kdo tega ali onega utripa svoje duše ni vzel na znanje — iz sramežljivosti, ponosa, strahu, studa, čuta dolžnosti..., temveč ga je »pregnal« v podzavest. Tako razvozlanje pa psihoanalitski zdravnik izvršuje v obliki »svobodne asociacije«: pacienta pozove, naj odkrito pove vse, kar mu prihaja na jezik, ko sliši to ali ono besedo iz svojih sanj, na pr. besedo »hiša«. Psihoanalitska teorija pričakuje, da se ob neoviranem vrstenju takih domislekov sami izdado globlje ležeči »kompleksi«.⁵

In tako Freud v duši človeka loči dvoje neenakih polovic: manjšo, ki ji pravi z a v e s t ali »j a z«, in večjo, ki jo imenuje p o d z a v e s t ali »n e k a j«. Jaz je Freudu zastopnik tega, kar imenujemo pamet, preudarnost; a »nekaj« obsega vse tisto, čemur pravimo goni, želje, strasti.

Najpomembnejši del psihoanalitskega proučevanja duše pa je nauk, da ob danih pogojih to ali ono doživetje »preženeš« v podzavestno sfero svoje duše. Pokazalo se je, da je psihoanaliza tukaj odkrila velevažno zakonitost v ustroju naše duše. Poznavanje človeka se je s tem poglobilo do tolike mere, da je Freud zaslovel za najznamenitejšega psihologa svoje dobe.

Jedro pregonu (Verdrängung) je v tem, da nekako p o - g l e d a š v s t r a n , kadar ti prihaja taka predstava, misel, čuvstvo, želja, utrip ljubezni ali sovraštva, da bi jo — o b s o d i l kot grdo, nespodobno, grešno, če bi jo popolnoma zaznal. Takšno doživetje v tvoji duši, rekel bi, že zdaleka meče pred seboj neke vrste negativni predznak. Kakor da se pred njim širi parfum njegove ničvrednosti (Max Scheler), tako začutiš, še preden si ga vzela na znanje, da prihaja nekaj »nizkotnega«, »podlega«, »grdega«, »zlega«. Zato pa duševno zamužiš ter na ta način doživetje, ki prihaja — zatajiš, preženeš v podzavest.

Morda največ psihičnih »pregnancev« se današnji dan jemlje odtod, da sedanji dobi povsem manjka prave e r o t i č n e »kulture« (ki bi poleg drugega na pr. znala razlikovati grobo seksualnost od idealizirajočega erosa).

Nikar pa takšna doživetja niso nemara »mrtva« — nekakšna šara, ki bi bila v tvoji duši dana ad acta. Narobe, pregnani utrip te ali one vrste je najčešče jako »živ« ter kaj rad posega v zavestni del duševnega dogajanja, zlasti v sanjah (ki iz njih najrajši govorijo naše — želje, upi, bojzani, brodolomi, razočaranja . . .).

Psihoanaliza ni nekaj tako vseskozi novega, kakor bi se morda zdelo na prvi pogled. Kajti svojim m o r a l n i m p a t o l o g i j a m ali duhovnim bolečinam, na pr. nemirni vesti išče verna duša že veke in veke sveta pa pomoči pri izpovedniku — prav tako, kakor moderni prosvetljenec pri psiho-loškem strokovnjaku ali pri psihijatru. Hočem reči, da je psihoanaliza vsaj kot psihijatrična metoda zgolj moderni nametek za — izpoved in dušebrižje, saj se je potreba po njej rodila pred vsem drugim iz uvidevanja, da sodobni vseobči zahtevek po »samostojnem« odločanju vendarle prisoja ljudem več moči, nego je v istini zmore marsikateri modernik.

In tudi tisto razčlenjevanje pa prikazovanje samega sebe, ki ga izvršujejo avtobiografije («*confessiones*»: sv. Avguštin, Rousseau, Tolstoj, Prešernovi sonetje nesreče...) in ki mu je zadnji cilj, ugotoviti jedro lastne osebe, njeno nastajanje in rast, dejanje in nehanje — ni v bistvu nič drugega, nego to, kar ima v mislih moderni izraz psihoanaliza. »Antika ni poznala prikazovanja samega sebe v tem smislu; sposobnost in nagibanje evropske duše k analiziranju samega sebe je v teku stoletij čedaljebolj naraščalo. Ni bilo treba, kakor mislijo muhe enodnevnice, da pride šele psihoanaliza ter nam pokaže pot do lastnih duševnih rogov. Misel, da bi ob izpovedi katoliške cerkve bila nastala in se hranila sposobnost za notranje razglabljanje samega sebe, je bolj mamljiva, nego pa odgovarjajoča; najgloblje analize samega sebe so zrastle na evangelijsko-pietističnih tleh.« (A. E. Hoche.)^{5a}

Zelo diskreditirala je psihoanalizo enostranski pretirana, fantastična trditev Freudovcev, da vse duhovno življenje človeštva gor do najvišjih kulturnih storitev v jedru ni drugega negoli »*sublimiranje*« (poduhovljenje ali oblaževanje) nekaterih bioloških pragonov, največ pa spolnega. Zato pa jo večina psiholoških strokovnjakov današnji dan odklanja in na pr. češki psiholog Emanuel Rádl⁶ pravi takole: »Psihoanaliza je v mnogem oziru škandalozna poluznanstvena smer, ki uči, da je človek v svojem bistvu igra spolnih instinktov in sicer večinoma neprirojenih, ter da, če jih brzdaš po npravstvenih ozirih, to povzroča duševno bolezen, ki se bojda leči tako, da se tem poželjivcem pusti prosta uzda.«

Individualna psihologija.

Psihijater Alfred Adler je dal psihoanalizi, kakor jo je zasnoval Freud, svoj pravec, ki ga imenuje *indivi-*

du alno psihologijo.⁷ Ime ni kdovekaj srečno. Adlerjeva smer psihoanalize namreč zelo naglaša v duševnem razvoju človeka vpliv — socialnega okolja; zato pa bi ji mnogo bolj odgovarjal na pr. naziv sociopsihologija. A tudi na to je treba paziti, da »individualna psihologija«, kot jo pojmuje Adler, ni isto, kar se sicer imenuje individualna psihologija — v nasprotju s »socialno« ali pa s »kulturno« (gl. str. 15).

Adler se hoče izogniti enostranskemu motrenju človeka ter podčrtava celotnost, ko si prizadeva lastnosti pa dejanje in nehanje poedinca razumeti iz temeljne usmerjenosti njegove. V tem smislu naglaša, da je telesno-duševna konstitucija, ki jo je kdo podedoval od staršev ali prednikov, za razvoj njegovega značaja brez pomena. Zametek ali kvas poznejšemu značaju človeka da je edinole neka stalna usmerjenost do življenja (»Lebensleitlinie«), ki si jo otrok ustvari v prvih letih, še v predšolski dobi. Sicer pa je že stari Seneca zatrjeval Rimljanom, da v vsem tvojem bitju in žitju odločuje taka in taka naravnost duše, kajti slehernik da je toliko nebogljen, kolikor ga pesti misel, da je to in to nad njegovo moč. (Omnia ex opinione suspensa sunt. Tam miser est quisque, quam credit.)

Pozitivna stran Adlerjeve individualne psihologije, moramo reči, je v tem, da ti pogled prav usmerja, kadar bi rad doumel »značaj« tega ali onega človeka. Ta psihologija ti je lahko dober kažipot (je »heuristično« ali raziskovalno pomembna), ko uči: ni dovolj, če ugotoviš, da je kdo po značaju tak in tak (na pr. neusmiljen), ampak da je treba i dognati, z a k a j je postal prav tak in tak. A povedati se mora, da niti ona ne razgrinja zastora toliko, da bi povsem videli stopinje, po katerih je temu in temu človeku duša hodila v njegovem razvoju ter nazadnje dobila tak in tak docela individualno

osebni lik. Kajti individualna psihologija nam v nekem oziru celo utesnjuje pogled, ker jo preveč mami sit venia verbo (= ne zamerite izraza) »vplivoslovje« ter premalo urvažuje tisto tvoritelsko svobodo, ki ima v razvojeslovnem (biogenetskem) nastajanju duhovne plati našega bitja in žitja odločilen pomen.⁸ Saj nam utegne človek donekod na veke ostati »das verschleierte Bild zu Sais«.

»Individualna psihologija« očitvidno greši v tem, da bi rada vso uganko človeške duše preenostavno, po enem kopitu doumela, češ, tvoj »značaj« je v jedru zgolj vprašanje, kako opraviš, kadar ti hočeš tako in tako, »drugi« (raznih vrst socialni zahtevki) pa hočejo »drugače«. Adler misli, da se to odigrava vsem ljudem v isti obliki. Toda Adler, inspiriran od Nietzschejevih idej v spisu »Der Wille zur Macht«, tukaj prenaglo poobčtuje, kar velja faktično le za neko vrsto ljudi, čeprav je tipus teh ljudi v družbenem redu moderne dobe zelo mnogoštevilen. Stvar je dejansko tale! »V prejšnjih časih so bile družbene zavore, preko katerih poedinec ni lahko šel s svojimi željami. Vsakdo je namreč mogel upati le to, da se v danih mejah dvigne kvišku. A demokratizirana družba, v kateri lahko vsak načeloma postane vse, na pr. i minister, mora naravno zaplojati brezmejno tekmovanje. Častihlepnost postaja vseobča ljudska bolezen. In slabiči, ki so obležali na polu poti ali pa čisto spodaj, se morajo tako ali tako odškodovati, če ne drugače, pa z zagrenelim čuvstvom: ne morem, zato tudi nisem hotel, se pravi, nikoli nisem poželet t e h kron, ampak se zadovoljujem — na pr. s tiranstvom nad svojo najbližjo okolico.« (E. Spranger.)⁹

Amerikancu je »kompleks« manjvrednosti — tuj.

Pedagoški pomen „psihoanalize“ in pa „individualne psihologije“.

Ps i h o a n a l i z a.

Kogar kaj globlje mikajo pedagoški problemi, bo pač hvaležen zastopnikom psihoanalitske psihologije,¹ ki naglašajo, da je človek poedinec nerazumljiv po duši, če ga gledaš le posamič, »izoliranega«, in se ne oziraš na njegov živi spoj s tistim okrožjem, »v katerem in pa iz katerega živi« (Heinen).

Freud naglaša, da za poznejši »značaj« človeka odločuje to, kar kdo kot otrok v prvih 5—6 letih doživlja osobito v družbi očeta in matere, bratov in sester. Kako prej ali slej kot mladostnik ali odraslec drugim deliš na pr. svojo simpatijo in mržnjo, kako si izbiraš prijateljstvo in ljubezen — temu da si še otrok zasnoval trdnih smernic. Kajti sinček na pr. mora ljubiti in občudovati svojega očeta, katerega ima za najmočnejše, najboljše in najmodrejše bitje; saj si še samega Boga predočuje po tem vzorcu, samo da mu daje več glorijske. Ali rado pa vendarle nanese i tako, da oče kdaj pa kdaj nastopa kot oblasten in nadležen motilec otroških skomin in gonskih utripov; in tako že tukaj oče otroku ni več edinole zgled, kateremu bi trebalo slediti, ampak hkratu i nekdo, ki bi ga otrok tu pa tam najrajši potisnil v stran, da sam stopi na njegovo mesto. In ta včasi nežnočutna včasi neprijazna usmerjenost do očeta, ki sta že v sinčkovi duši ena tik druge, je tisto, odkoder prihajajo v poznejšem življenju »afektivne« naravnosti (socialno mišljenje) i do drugih oseb.²

Posebe Freud opozarja, da je otroška duša nekaj povsem nedodelanega, pravkar nastajajočega, še slabega, in da vtiski,

katere doživlja, lahko v njej povzroči okvare. Otrok bi se zlasti naj naučil obvladati svoje gonsko življenje in pa navadil se socialno prilagajati. Vzgojnik mora po takem dokaj »brzdati, prepovedovati, potlačevati«. ³ Zato pač ni čuda, če otrok tega in onega, kar mu tako vsiljuješ, ne sprejme organski v dušo, ne »prebavi«, ampak mu obleži kot nekakšna okužnina v duši (»kompleks«). S tem pa si kaj lahko nakoplje dispozicij za poznejša obolenja (utrujenost, nevrastenija) in za motnje duševnih funkcij (psihični razkroj) osobito v dozorevajočih letih. A neredkoma se že v otroku pojavi prava nevroza. Zato pa bi si vzgoja naj za uho zapisala, da poišče pravo pot med obema nevarnostima: med Scilo popuščanja in pa med Karibdo odrekovanja. Kajpa ni slehernemu vzgojniku položeno kar na dlan, da bi znal otroku »izkazovati pravo mero ljubezni in vendar očitati izdaten del avtoritete«. ⁴

Tako Freud. In reči moramo, da psihoanaliza prinaša mnogo novih pa pedagoško važnih spoznanj v sestavu otroške duše, zlasti glede na njeno gonsko plat.

Kakšnega »analiziranja« otroške duše pa bi se nikdo naj ne loteval, ako ni tega res več, in še tedaj samo ob kar najbolj živem čutu o d g o v o r n o s t i za mlado bitje.

Individualna psihologija.

Tudi Alfred Adler misli, da so »infantilna doživetja« zadnji razlog temu, da je odraslec po duši tak in tak.

A posamič uči takole! Vsak otrok doživlja povsem normalno zavest, da je v primeri z odrasleci — manj vreden (neveden, pomoči potreben, nerazgledan). Pa ne morda le zato, ker mu odrasle osebe dajo z zapovedovanjem in prepovedovanjem čutiti, da je — »še otrok«; saj se pač v svojem otroškem bitju in žitju vsak hip istinito prepričava, da niti te-

lesno niti duševno ne zmore takih opravkov in nalog, kakor jih izvršuje oče, mati, starejši brat ali sestra, sosed... Kar sijajno izpričuje to moj šestletni sinko z vprašanjem: »Očka, ali si se ti tudi tolikokrat udaril (v nogo, glavo), ko si bil majhen?« Še posebe pa tega ali onega otroka rad obide čut manjvrednosti pred tovariši, vrstniki, soigralci..., če mu je lasten kak telesni ali duševni nedostatek, »defekt« (bodi da je bolan, pohabljen, mutast ali slabo nadarjen itd.).

Kraj vsega tega pa je slehernemu človeku, tudi otroku in mladincu, položen v dušo še svojevrsten gon, ki mu veleva — živeti, se uveljaviti, si pridobiti isto ali pa še večjo moč, oblast ko drugi. Kaj ni značilno, če šestletnik mami, ki se zvečer odpravlja k predavanju, poželjivo šepeče: »Oh, vzemi me s seboj — da bom potem lahko rekel, da sem že bil na predavanju!« In način, kako se teh dvoje nasprotij, otrokov ter pozneje mladostnikov čut manjvrednosti in pa skomine po moči, med seboj nagodi, kako si eden in drug očuvata notranje ravnotežje, kako izravnata (»kompenzirata«) občuteno manjvrednost: to da je tista zemljica, v katero je vkopan temelj tvojemu »značaju« (individualnemu ustroju tvoje duše). Ali drugače rečeno, človeški značaj ima za stržen usedlino tega, kar smo v otroških ali mladostniških letih ob lastnem izkustvu izvedeli o življenju: kaj da so od nas takrat zahtevali starši, družba, okoliščine...

Adlerjevi teoriji moramo dati prav, ko trdi, da koga umevam šele tedaj, če vem — »kako ta človek rabi in usmerja ves svoj duševni aparat«, hočem reči, v kakšne s v r h e in pa za kakšna s r e d s t v a mu služita osobito razum in hotenje. Zato pritiče »individualni psihologiji« priznanje, da je jasno-gleden in plodovit »vidik« za motrenje duševnega sestava (»strukture«) v tem ali onem človeku. Vendar pa je treba opozoriti na to, da sedanje vzgojstvo prihaja čedaljebolj v rezko

nasprotje s prejšnjim, ki je mladini merilo po precej strogem vatlu. Kajti vedno bolj se današnji dan naglašajo mladinske pravice — in to je razveseljivo. Ali, in to daje pač misliti, vedno bolj pojemajoče se oglašajo zahtevek po izvrševanju — dolžnosti.

V imenu lepega gesla, da uvažujemo individualnost otroka in mladince, se mnogokaj greši. Res je, da se vzgoja čim več prilagotaj samosvojemu bistvu gojenca. Toda nič manj važno ni to, da se mlado bitje uči svojo individualnost prilagotajati zahtevkom medsebojnega življenja. To pa se ne doseza z neprestanim popuščanjem. Ljudska modrost naših Zagorcev zadeva tukaj pač v črno, ko pravi, da mnogi človek ima sicer »kola i kotače«, a manjka mu — kočijaža. Saj se morda največji problem, ki je dan sodobnemu človeštvu, glasi: kako spraviti čim višjo individualno svobodo poedinca v sklad s kolektivističnimi težnjami sedanje dobe (Ed. Beneš).

Čut manjvrednosti pa, ko se imaš za nesposobnega, da bi izvršil to ali ono, je prepogosti »mučitelj« modernega človeka. To je pravo nasprotje take usmerjenosti, ki jo Goethe povečuje v besedah: »Allen Gewalten zum Trotz sich erhalten, nimmer sich beugen, kräftig sich zeigen« (gl. Grossmannovo knjigo o »racionaliziranju«, str. 384).

„Duhoslovna“ psihologija.

Prirodoslovno usmerjena psihologija postopa v proučevanju duševnosti »atomistično«. Docela nalik je prirodoslovju, ki je najprej dognalo, da so atomi zadnje prvine ali elementi, iz katerih sestoji tvarni svet; potem pa se je kemiji posrečilo še atom dalje razkrojiti — v ione in elektrone.* In prav tako si prizadeva prirodoslovna psihologija izslediti zadnjih duševnih prvin ter zato uči, da je vsak duševni pojav, ki ga kdo doživlja, na pr. občudovanje cvetočega drevesa, psihična spojina iz večjega ali manjšega števila duševnih prvin.

Tam od l. 1910 dalje vpliv psihologije, ki se je dotlej naglo dvigal v najrazličnejših panogah kulturnega življenja, zopet pojema. To pa prihaja odtod, tako izvaja tubingenski psiholog in pedagog O. Kroh, da »akademska psihologija dolgo človeka ni gledala in poiskala v realnih odnosih do življenja, temveč si je prizadevala, da bi posamezna spoznanja, ki jih je dognala v strogo laboratorijski izoliranosti, pozneje porabljala za te in te deloma premalo razpoznane in deloma ne dovolj proučene probleme življenja. A danes so vsi, ki si tako ali tako dajejo opravka s psihologijo, čedalje bolj navdani uvidevanja, da psihologija postaja toliko pomembnejša in živejša, kolikor več ji je za izhodišče konkretno življenje in njegova različna torišča pa naloge«. ¹

Ne smemo se torej čuditi, če sedaj, kot reakcija ali odziv na prirodoslovno smer vedno krepkeje kali poganja

* A današnje »matematično« pojmovanje materije ne pušča prav za prav nič več materialnega.

nasprotno usmerjena, hočem reči taka psihologija, ki ji za izhodišče niso psihične prvine, ampak — celotno doživetje, totalnost duše. Kako neki hočeš, vprašuje ta smer psihologije, na pr. arhitektovo zamisel veličastne zgradbe, ki je enotna celota, psihološko obrazložiti »od spodaj navzgor« (»analitično«), to je tako, da bi to zamisel pojasnjeval z mehanizmom raznih duševnih sil in funkcij (sposobnost, interes, vrednotenje, hotenje, pažnja, fantazija...), ki so bile na delu, ko je umetnik zamišljal svojo tvorbo!

A ker ta psihološka smer raziskuje zlasti to, v kakem odnosu je človek do vsega tega, kar izražamo z besedo »duh« (gospodarsko življenje, država, jezik, pravo, umetnost, znanstvo, religija...), zato se imenuje **duhoslovna psihologija**. Največ pa ji je do tega, da bi razčistila »pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, ako naj kdo doume, doživi in oblikuje ta ali oni duhovni soodnos« (A. Fischer). Koliko na pr. zavisi v življenju od tega, da — veruješ vase! In tako duhoslovne psihologije ne zanima na pr. ta ali ona posamična funkcija otrokove ali mladostnikove duše, temveč — **centralna usmerjenost**, ki se javlja v vseh njunih doživetjih. Saj vsikdar odločuje največ to, kakšen **smisel** daješ svojim ciljem ali svojemu prizadevanju.

Duhoslovni psihologiji duša ni večje ali manjše število tistih psihičnih drobcev, o katerih govori prirodoslovna psihologija in ki bi ležali kar eden poleg drugega, temveč — **strnjena celota** (»totalnost«). Kajti gledanje, vohanje, pomnež, vrednotenje, hotenje, vest, inteligentnost... vse to je spleteno v celoto ter kot smiselna življenjska enota položeno v živega človeka. Duša (človeška in živalska) izkazuje po takim svojevrstno **strukturo** ali zasnovo. To se pravi, ta ali ona psihična posameznost (ko kaj gledaš, si predstavljaš, hočeš, koga sovražiš...) ni samostojen in samemu sebi

namenjen člen v celoti naše duše; njen pravi smisel marveč zavisi od tega, kaj taka posameznost pomeni v celotnem bitju in žitju duše.

Težko pa bi našli dvoje duš, ki bi si po strukturi bile povsem podobne; to je nekam tako, kakor se poedini listi na kateremkoli drevesu bolj ali manj razlikujejo med seboj. Vsak človek ima torej »svoj« duhovni organ za doznavanje, ocenjevanje, oblikovanje... sveta in življenja. Zato pa se ti eno in drugo posreči v tem večji meri, čim skladneje se struktura tvoje duše ujema s stvarno strukturo sveta in življenja. Kaj bi kravi sedlo, kaj bi slepcu barve — pravilno vprašuje ljudska modrost.

Predmet duhoslovni psihologiji so čisto drugačne strani naše duševnosti kakor pa prirodoslovni, eksperimentalni. Že v p r e d m e t u torej in ne morda šele v metodi je osnovna razlika med obema smerema. Duhoslovna psihologija ne trdi nemara, da bi se duševne sile in funkcije ne dale tales quales, to je izolirano, odmišljene od ostale duševnosti vsaka zase proučevati. Le to odločno zanika duhoslovna smer, da bi se te sile in funkcije tudi vsaka nekako na svojo pest u d e j s t v o v a l e, kakor to domneva prirodoslovna psihologija. »Praznih« duševnih funkcij, to je samega gledanja, navduševanja, odklanjanja... da ne najdeš nikjer; v konkretnem življenju je marveč vsikdar in povsod — n e k d o, ki gleda, se navdušuje, odklanja... in pa hkratu n e k a j, kar ta človek gleda, nad čemer se navdušuje, kar odklanja...

Duhoslovna psihologija si ne stavi te naloge (kakor prirodoslovna), da bi spoznavala duševnost vobče ali pa človeka vobče; njo marveč zanima — t a i n t a človek: njegova »oseba«, »značaj« in pa njegovi interesi, naloge, življenjski položaji pa življenjska usoda, storitve... Kolkor ji je za

predmet raziskovanja tisti osebni nositelj psiholoških sil in funkcij, ki se vsikdar in povsod udejevtvuje kot nedeljiva celota in enota, dobiva ta smer ime karakterologija.

Duhoslovni psihologiji gre, kakor rečeno, pred vsem drugim za spoznavanje konkretnega poedinca. Toda ne morebiti zgolj iz teoretskih razlogov, to je po načelu »spoznanje zavoljo poznanja«, ki mu je samo do resnice in ne do praktičnih pomenljivosti ugotovljene resnice. Zato ji ni mar »psihognozije«, se pravi tega, da bi kakega človeka izčrpno in pa vsestranski duševno premotrila. Rada bi ga marveč spoznala vsaj toliko in pa od takih strani, da bi ga bilo mogoče s m o t r e n o o b v l a d a t i: se ga čuvati, ga voditi, poboljševati, porabiti za ta ali oni posel, oz. v svoje namene, itd. ali drugače rečeno, duhoslovni psihologiji je največ za »psihotehniko« (ugotavljanje poedinčeve inteligentnosti, nadarjenosti, značaja ...).

Duhoslovna smer se današnji dan i po drugih toriščih mogočno uveljavlja (zgodovina, umetnost, gospodarstvo, politika ...). Znanstva ne smemo (po vzoru 18. stol.) presojati samo po tem, »koliko je v njem matematike«. Kajti človek je pač po svojem bistvu tak, da ne išče samo zanesljivega odgovora vprašanju, z a k a j je to ali ono po »večnih«, »železnih« matematično-prirodoslovnih zakonih tako in tako; hkratu se marveč skuša širom sveta in življenja razgledati še v pravcu s m i s e l n o s t i ali »duha. D a j a t i s m i s e l i n p a t o l m a č i t i s m i s e l v s e m u, kar stopa pred nas, uče vodilni duhoslovci, je prav tako »od vekomaj« potreba človeške duše, kakor razne pojave kavzalno razlagati. Saj nam še kamenje včasih »upije« (na pr. v arheologiji), se pravi, da hočemo njegovo govorico — »razumeti«. Potrebe, naloge, cilji in motivi, težnje, ideali, ideje človeka in človeških kolektivov ... vse to ima kajpa i svoje vzroke, ki bi jih ta ali oni čestokrat rad

poznal (z a k a j se ob tem in tem času javlja prav to in ne kaj drugega?). A človeku je čestokrat tudi še iskreno do tega, da bi izvedel, k a j je »notranji smisel« takih in podobnih reči. To je mišljeno, če recimo literarni zgodovinar pesniku prigo-varja, da kljub vsej obilici motivov marsičesa vendarle ni našel, na pr. v ženski — matere. Mnogokrat pa, ko »sam ostal si brez besede«, ti je pač i do tega, da bi razbral središče in težišče vsemu temu, kar nam je kakor že koli danega. Tako naravnani motri na pr. filozofsko navdahnjeni oče z otročičkom Cicibanom po vrsti »naše luči« (solnce, mesec, ogenj, beseda) ter končava:

Kaj je naša zadnja luč? —
 Naša zadnja luč je duh:
 vse je mračno, duh nam seva,
 k Bogu pota razodeva.

O. Župančič.

Dajanje smisla in tolmačenje smisla torej ni mlatva prazne slame, temveč nujna potreba. Kar monumentalen izraz tej resnici je znano »zidanje babilonskega stolpa«, o katerem beremo v svetem pismu in ki je prastari simbol takih medsebojnih odnošajev v življenju, ko — »eden ne razume drugega«. Grandiozno je to misel upodobil Erhard Amadeus-Dier v sliki, kateri je dal napis »In Gospod jim je zmešal jezike...« Marsikatera scena ti na tem umotvoru z otipljivo nazornostjo pojasnjuje na pr., kako »vsak prisega edinole na svoj sistem, na svoj načrt, na svoj stil, a vse drugo deva v nič in najde vernih zapetnikov«.

Duhoslovni vidik je odprl vrata povsem novemu pojmovanju psihologije. Ta smer sicer ni tako razsežna kakor klasična šola psihologije, pa je zato tem pomembnejša za urejanje našega dejanja in nehanja. Saj me pač na človeku, ki stoji pred menoj, bolj zanima vprašanje, kakšen je ta človek po svoji »naravi«, kakor pa »mehanizem« njegove duševnosti. Ali povsem konkretno: na tem človeku mi ni toliko za to, da na pr. tedaj, ko je njegov vidni živec primerno razdražen, doživlja občutek te ali one barve (take obče veljavne zakonitosti

ugotavlja eksaktna psihologija), marveč — da on recimo tej in tej barvi daje veljavo pred kako drugo, itd.

Duhoslovna psihologija torej skuša tako razumeti človeka, da vpraša: kako se ima ta in ta do duhovnega, kulturnega sveta (kaj mu vzbuja pozornost, kaj ga zanima, katerim vrednotam daje prednost, kakšne smotre bi rad uresničil...)? Opira pa se ta psihološka smer na opažanje, da je vsemu, kar je ustvaril kak človek, bolj ali manj vidno vtisnjen pečat njegove duševne individualnosti. To je pač docela v smislu svetopisemskih besed: »Po njihovih sadovih jih boste spoznali«.

Eksperimentalna in pa duhoslovna smer psihologije si danes stojita malone brez medsebojnega razumevanja, skoraj sovražno nasproti. Kakor da vse psihološko prizadevanje, kar ga je, dejansko razpada na dvoje po predmetu, metodi in smotrih med seboj različnih ved! In vendar obe psihološki panogi proučujeta isto duševnost, samo da z različnih vidikov in zato kajpa tudi po različnih metodah.

A tudi tako naziranje nima stvarnih temeljev, da bi ta in ta človek bil znanstveno proučen, ako ga motriš najprej v smislu prirodoslovne (funkcijske) in potem še z vidika duhoslovne psihologije (karakterologije), oz. naopak. Človek poedinec se ti marveč da zanesljivo spoznati le pod tem pogojem, da si funkcijska psihologija, ki je sama na sebi enostranska, in pa duhoslovna smer, ki sama na sebi ni nič manj enostranska, med seboj podajata roko v tvojem spoznavanju. Kajti brez dvoma so tiste stvari, ki tega ali onega zanimajo, in pa naloge, ki jih rešuje, hkratu dražljaji in pobude za rast pa razvoj njegovih duševnih sil ali funkcij; in prav tako je z druge strani duhovni svet tistega človeka, čegar duševne sile so večje — širji in pa finejše diferenciran, ko duhovni svet človeka z enostavnejšim ustrojem duševnosti.

Podobno prirodoslovni ali eksperimentalni tudi duhoslovna psihologija danes še ni povsem dodelana ali zaključena. Sedaj si ta smer osobito prizadeva, da bi dobila trdnih temeljev za osnovano tolmačenje izrazovnih oblik (v obrazu, pisavi, glasu, kretnji...). Okorišča se zlasti s tem, kar je dognalo dedoslovje (Erbforschung), rodoslovje (Familiengeschichte), primerjalna antropometrija in pa veda o antropološki konstituciji človeka.

Reči se mora, da veljava duhoslovne psihologije krepko narašča. S problemi duhoslovne psihologije pa si ne dajejo opravlka samo psihologi veščaki, ampak, in sicer z največjim uspehom, tudi marsikak »outsider« glede na strokovno psihologijo, to je poedinci, ki na »svojem« torišču bolj »intuitivno«, »po milosti božji« dojemajo, kako je v prečudnem snovanju duha vse v zvezi z vsem. Prav vse, kajti ako so ti dane oči, da res gledaš, boš videl, da objektivna kultura ustvarja tvojo »podobo«, a ti lahko tudi njeno. Klasičen zgled iz slovenske kulture je genij Prešernov, saj v njegovih »Poezijah« leže tudi z vidika duhoslovne psihologije — nedvignjeni zakladi (Nova pisarija, Zabavljivi napisi, V spomin Matija Čopa, Slovo od mladosti, Krst pri Savici...). Ali pa Otoin Župančič, ki slehernemu specialistovsko in »doktrinarsko« preveč zoženemu motrenju sveta in življenja kliče v Nočnem psalmu:

Sredi vsega razprostri peroti
kot dve zarji
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

Čeprav torej duhoslovna psihologija ne porablja »eksakt-nih« metod po prirodoslovnem vzorcu, pa vendarle ni tako, da bi se na torišču duhoslovne psihologije lahko oglašal vsakdo, češ: »anch' io son pittore« (tudi jaz sem poklican). Mojster, ki je bil res »vreden odpreti knjigo« duha, pravi, da

je duhoslovcu potrebno dvoje: duhovna širina (kapaciteta) in pa zrelost (da »duh te žene«). »Otrok živi s svojo dobo, pa je ne razume. Neizobraženega človeka od vseh strani obdaja objektivni duh njegove dobe, toda on ga ne dojema zavestno s svojim subjektivnim duhom: tak človek je nekako le svetovnozgodovinski instrument. Še o najzrelejšem človeku moramo reči, da svojo dobo doumeva le fragmentarno (v odlomkih): vedno stoji na meji tega, kar je temni smisel »jutrišnjega« dne. Kar sicer razume na pr. o smiselnih vezeh preteklosti, o vsebinskem izrazu umetnosti, o dognanjih znanosti, o učinkujočih silah v gospodarstvu in politiki — vse zavisi od tega, koliko je dozorel, a to zopet od tega, koliko idejnega in objektivnega duha se je upodobilo v njegovi osebi. Najprej moraš iz sebe napraviti duhonosca višje stopnje, potem šele ti duhovni svet daja odgovore. Obrazba tukaj ne zmore vsega: priznati je treba še genijalnost gledanja.« (E. Spranger.)

Svet »duha« je zares čudovit. Z razvozlavanjem posameznih vprašanj, ki nam jih daje, se njegova problematika namreč ne manjša, temveč — rase. Jedva je en problem za silo razrešen, pa že iz rešitve dviga glavo — dvoje novih. Ni mu »dna«.

Oblike ali sistemi kulturnega življenja.

Šestorico shematskih oblik, v katerih se odigrava konkretno življenje duha lahko bi rekli »od vekomaj« in ki imajo vsaka »svoj« posebni etos, je fino izklesal E. Spranger v svoji danes sloviti knjigi »Lebensformen«. ¹ Evo jih v najkrajšem izvlečku!

1. **Gospodarski (ekonomski) človek.** — Gospodarskemu življenju je svojski zakon, da se s čim manjšimi sredstvi dosežaj čim večji uspeh. Zato človeka z gospodarski usmerjeno dušo označuje: da ne stori ničesar, kar bi mu prinašalo izgubo, in ne opusti ničesar, kar bi mu moglo koristiti; da varčuje s časom, z danimi sredstvi (na pr. z denarjem ali z materialom) in s svojimi silami; da vse (na pr. tudi umetnost ali verstvo) gleda z vidika koristi ali dobička; da hodi kar naravnost proti svojim smotrom ter se na tej poti ne ozira ne na desno ne na levo. Gospodarski človek je po takem živa racionalizacija — vsestranski »računar« in čisto »trgovski duh«, ki se ne briga za to, da v pravem in zdravem gospodarstvu le »celi« ljudi kaj pomenijo, to je taki, katerim i zahtevki drugih kulturnih področij (poštenost, »kvalitetno« delo, socialna pravičnost ...) niso prazne manjše. Najizrazitejši zgled pa je Benjamin Franklin, ki proglašča kar enačbo: »Čas je denar« (Time is money). To pomeni, da se docela zapišeš samo duhu gospodarskih potreb in gmotne koristi.

2. **Znanstvenik (teoretik).** — Znanstvo ima za temelj zakon resnice, to je načelo utemeljenega razloga. Pristen znanstvenik je tisti, ki se mu duša največ in sicer kar »strastno« obrača k spoznavanju. Iskati resnico

in nič kot resnico, to je pravi votek njegovemu življenju. Vodi ga brezpogojno velevnik: »Išči resnico, poslušaj resnico, ljubi resnico in brani resnico — do smrti!« (Jan Hus). Zanj je svet samo naloga, ki jo rešuj spoznavajoči razum. Tako usmerjeni človek bi rad dobil »objektivno« podobo vsega tega, kar »je«, ali z drugimi besedami — zaključen sistem obče veljavnih, to je stvarno utemeljenih sodeb. V njegovem bitju in žitju je nekaj hladnega, suhoparnega, nič občečloveškega. Najverneje izpričuje teoretsko usmerjenost poklicni učenjak-strokovnjak; a bolj zabrisan vzorec teoretski usmerjene duše je »ljubitelj« (diletant) v znanstvu.

3. Umetnik ali estetski človek. — Normativni ali ravnajoči zakon v umetnosti, v kraljestvu lepote, je načelo oblike. »Kajti morda najprvotnejša plat umetnosti je to, da oduševljuje svojo snov ter v besedi in glasu, v kamnu in barvi kakor v zrcalu gleda oblikujočo dušo.« (E. Spranger.) Tako torej estetski ali v lepoto zaverovani človek očituje čisto samosvoj način doživljanja in izražanja. Kdor ima estetski organizirano, »v zvezde zamaknjeno« dušo, ta ne gleda sveta in življenja »objektivno«, tako, kakor je v istini to in ono, ampak zanaša vanj — samega sebe. Iz umetnine, ki jo je ustvaril pesnik, slikar, arhitekt, glasbenik . . ., govori ali se bori za izraz umetnikova duša. To na moč izpričuje na pr. vsa Prešernova plastika in pa veličastje Župančičevih gledanj (vizij). Zato neumetniški človek (na pr. nekdo, ki je samo znanstvenik, trgovec, politik . . .), ne more doumeti umetniškega doživljanja in izražanja. In tako je Ivan Cankar sledeče besede (posredno) naslovil na svoje recenzente: »Povem vam (gosposlična), da tistih veselih in žalostnih zgodb nisem pisal jaz, ki govorim z Vami in ki vas imam od srca rad; pisal jih je človek, ki ga ne poznate in ki ga nikoli ne boste poznali. Razdelite svoje spoštovanje, kolikor ga je: boljšo polovico

naklonite meni, ki hodim z vami, ostanek pa onemu, ki piše svoje zgodbe skrit in neznan.« (Bela krizantema.)

4. **Gospodovalni človek (politik).** — Notranji zakon vsem težnjam po moči je volja do preurejanja in pravnosti. Človeku je že vrojeno, da hoče gospodovati, zapovedovati, še otrok, kajpa vsak po svoje (»ženska drugače ko moški, vojaški poveljnik drugače ko znanstvenik« — Spranger). »Rojeni« politik je borec! Zlasti pa je ljudem s čez in čez gospodovalnim duhom moč nad vse; zato kar brezobzirno vprezajo človeka in narodo pred svoje volje in moči. Dejanje in nehanje se gospodovalnemu človeku jemlje iz »realističnega«, to je takega mišljenja, ki ti vedno všepetava: izkoristi dano priložnost in pa znaj i drugim vcepiti smer svojega hotenja!

Gospodovalna miselnost hodi rada tesno ob ekonomski. To pa je povsem naravno, saj so najizdatnejša sredstva za doseganje gospodovalnih, oz. političnih smotrov — gospodarska (»zlati osel«).

5. **Zajedniški (socialni) človek.** — Vodilno načelo, ki na njem sloni vse medsebojno življenje v človeški družbi, je ljubezen in zvestoba. Socialno čuteči in misleči človek ni doseben (egocentričen), kakor gospodarski, kateremu je največ do tega, da bi čim lažje ohranil samega sebe in svojce. Kajti medsebojno od samega sebe k drugim usmerjenemu jazu je svojsko, da se gnan od neznane sile najprej obrača k drugim, jih skuša razumeti, čuti ž njimi ter se jim daruje s spoštljivo ljubeznijo (jim pomaga, odpušča, jih dviga...), poedincu prav tako kakor i socialnim skupinam. Socialnemu človeku je torej prvo ljubezen do bližnjega (»caritas«), prijateljstvo, bratstvo... in sicer zato, ker je i »bližnji« — človek. Najveličastnejši zgled je pač naš Kristus, ki je v prvi vrsti »ponižanim in razžaljenim« širom odpiral

svoje srce. Zato je krščanstvo čisti tipus take religije, ki je rojena iz socialnega duha, se pravi — iz ljubezni in hrepenenja po odrešitvi.

Kerschensteiner naglašaja, da za vzgojevalca in učitelja sodi samo človek s tako dušo, ki je socialno naravnana. Božja iskra pravemu obrazniku mladine da je ljubezen do gojenca. Kdor ne bi zmožel mnogo ljubezni do koga drugega, se ne lotevaja učiteljskega poklica, ker nisi ustvarjen zanj.

6. Verski (religiozni) človek. — Notranji zakon verskemu bitju in žitju je svetost in nравstvenost. Najčesče se nam nравstveni zakon javlja v utripih vesti. Podobno gospodarstvu, umetnosti, znanstvu... je tudi verstvo izvorna, samorašča oblika človeškega duha, ki jo je sicer mogoče s tem ali onim, na pr. »naturalističnim« gramozom dušiti, nikar pa ne izruvati. In srce religiozni miselnosti je tisto prečudno hrepenenje, da bi človek našel tajinstveno oporo svojemu jazu. Verski človek je sicer poln božjega duha in vendarle hkratu »romar«, bogoiskatelj, »vir desiderii« (človek s hrepenenjo dušo), kakor se je sam izborno označil Komensky, »borivec z Bogom«, ki mu je glavno »das Ringen um den Zentralsinn« (Spranger). Sv. Avguštin je versko hrepenenje čudovito izrazil z besedami: »Inquietum est cor meum, donec in Te requiescat« (moje srce je in ostane brez miru, dokler se ne odpočije v Tebi, to je v Bogu). — Živo čustvo, da zavisiš od višje moči — je smisel verskega hrepenenja.

To je do takih tenkosti izcizelirana diferencijalna psihologija človeške kulture, da si doslej ni mogla najti para.

Vrašćanje mladega rodu v kulturno življenje naroda.

Vzgojno prizadevanje ima skrbeti, da mladina organsko rase v celotno kulturo in civilizacijo svoje dobe. Uvaževati pa moramo, da mladi rod šele v pubertetnih letih dobiva samostojen odnos do raznih oblik ali sistemov kulturnega življenja ter šele odslej zavestno in premišljeno doživlja v lastni duši vse to, kar stopa kulturnih pojavov kakor že koli pred njega. A čisto drugače otrok v predšolski in tudi še v šolski dobi vse tam do kraja predpubertetne faze. »Otrok« namreč zlasti izprva duhovno ne živi rekel bi le v samem sebi, ampak — v drugih, odraslih osebah: njemu je resnično ali neresnično, lepo ali grdo, prav ali neprav, spodobno ali nespodobno, koristno ali škodljivo, pametno ali nespametno, božje ali »od hudiča«... vse tisto, kar odrasli smatrajo za tako. Zato pa sta fant in dekle vzgojniku (doma, v šoli, v življenju...) polna problematike (»nerazumljiva«), odkar se v svojih »letih nerodnih« otresata »tradicije« ter iščeta svojemu bitju in žitju lastnih ciljev pa lastnih cest.

Vsaj glede na meščanskega fanta in dekle je v skrivnosti tukaj dane problematike kar na veliko posvetil Sprangerjev standard work »Psychologie des Jugendalters«.¹ O kmetškem mladostniku in mladostnici iz slovenskih pokrajin prinaša mnogo zanimivega Josip Jeraj v svoji knjigi »Naša vas«². Lep donesek k psihologiji »selske« mladine iz južnih krajev naše države pa nam je doslej že dvakrat poklonil Slobodan Popović s svojimi sotrudniki.³

V glavnih stvareh kažeta mladi in mlada tole duševno podobo takrat, ko se jima drami smisel za »zaklade duha«,

za svet raznovrstnih kulturnih vrednot po življenjskih sistemih, ki jim je shematično mojsterski očrtal duha E. Spranger (gl. prejšnje poglavje). Izrečno pa bodi tu naglašeno, da je sledeča »življenjskim oblikam« odgovarjajoča skica¹ le osnovno ogrodje v strukturi mlade duše. A v konkretnih podrobnostih se večinoma očitujejo največje individualne razlike: po spolu, prirojeni usmerjenosti nagnjenj, narodnosti, stanu (meščanski, delavski, kmečki ... mladostnik), zgodovinskih podobah itd.⁴

1. **Gospodarstvo.** — Otrok je sicer velik egoist, vendar pa na njem še ne opazamo ekonomskega jaza.* A v mladostnikovi duši se že prebujajo pravi pravcati interes za življenje na gospodarskem torišču. Čedalje bolj stopa na dan njegova težnja po samostojnosti v gospodarskem oziru in s tem se že prav krepko oglašajo mladostnikova samozavest. Kajti izvor gospodarskemu stremljenju in dejstvanju ni samo boj za obstanek in pa medsebojna konkurenca, temveč tudi volja, da stvarim in ljudem utisneš pečat svojega duha — torej neke vrste volja do obvladovanja sveta in življenja; obrtnik na pr. ljubi svoj izdelek zato, ker je izraz njegovega hotenja in njegovih zmožnosti.

Zato pa bi tudi mladostnik hotel postati gospodarsko samostojen in zaslužiti denar. In tako se prične zanimati za

* Moj prijatelj G. je v otroških letih jako rad jedel špinačo. In kaj stori, da bi zanesljivo sam imel vse, ko je nekoč kuharica na mizo postavila špinačo? No — pljunil je v skledo. Vendar pa v otroku še ni »ekonomskega«, zlasti pa ne bolj ali manj »dinarsko« zakoreninjenega mišljenja. Sinko M. (zdaj obiskuje 2. razred osnovne šole) je že izza 3. l. »pasijoniran« risarček. »Naš rod« mu je letos objavil 4 risbe ter za klišeje in besedilo k risbam meni nakazal svotico honorarja. Pa pokličem dečka in mu rečem: »Marjan, glej, denar si dobil, prvi zaslužek! Kaj boš kupil zanj?« On pa ni nemara vprašal, koliko je, mnogo ali malo, ampak ves blažen skoči do mene: »Očka, pokaži, ali so okrogli 'tolarji' ali pa le papir!« (Kajti s potočnimi »tolarji« bi se dalo tako lepo — igrati!).

delo v tem ali onem poklicu — vse po darovih in nagnjenjih svoje duše. O zanimanju za gospodarske zadeve priča tudi mladostnikovo navduševanje za tehniko in njene izume po različnih toriščih te stroke: mikajo ga na pr. stroji in kar načuditi se ne more orjaškim številom produkcijske statistike ali pa brzini, s katero sodobna vozila (avto, parniki, železnica) med seboj vežejo najbolj oddaljene dele sveta. Tako pa je tudi nekaj povsem razumljivega, če si mladostnik rad izbere kak tehniški poklic. Vendar pa je značilno, da tudi na teh brez dvoma realnih tleh stopa na dan neka težnja po idealiziranju, ki ima pač svoje korenine v mladostnikovi neizkušeniosti.

2. Znanstvo. — Tudi teoretski jaz mladostnikov, to je njegova volja do spoznavanja se zdaj prebuja. To pa ni več tista zvedavost, ki je toliko izpričuje že otrok z neprestanim vpraševanjem: kaj je to in to in to? ali z a kaj je to ali ono tako in tako? Pri mladostniku je to marveč že izrečna težnja po teoriji in sistematiziranju. Otrok se uči tega in onega zato, ker se pač mora učiti, ter si prej ali slej nabere količino znanja z najrazličnejših torišč, znanja, katero ni v kdo ve kakšni ali pa sploh v nobeni zvezi med seboj; a mladostnik si resno prizadeva, da bi posamezna dejstva spravil v medsebojno zvezo ter se tako dokopal do znanja in do resnice vobče, ne samo do posamičnih resnic. Tudi tukaj se očituje volja do obvladovanja stvari, ki jih dobiš do velike mere v oblast, ako si spoznal njegova svojstva in njegove zakonitosti. Pred vsem drugim pa si skuša mladostnik ustvariti enotno podobo o svetu. Značilno je, da jako rad diskutira — tudi o najtežjih problemih.

Velika ovira pa mu je to, da si še ni priboril tako važnega spoznanja, da je znanstvo po svojem bistvu — neskončen

proces in da sodobniki le nadaljujejo veliko zgradbo, ki so jo drugi že davno pred nami začeli.

3. Umetnost. — Najbolj sorodno je mladostnikovi duši estetsko področje duha. Smisel za lepoto in hrepenenje po lepoti očituje mladostnik na različne načine. Naglasiti se mora zlasti veselje, ki mu ga vzbuja priroda, in pa tista ljubezen do prirode, ki je toliko diha iz mladih duš. Odtod veselje do: popotovanja, pokrajine, narodnih noš in narodnih pesmi. Priroda je mladostniku že pristen izraz lepote.

A kraj vsega tega zdaj že klije ljubezen do umetnosti. V ospredju stojita pesništvo in glasba, dočim je še malo umevanja za slikarstvo in kiparstvo. Učinkuje pa nanj lepota glasbenih tonov in moč jezika. Tak mladostnik vzame kakega pisatelja in ga bere samo zbog lepega jezika, čeprav ga po vsebini ne razume. Brez dvoma je tukaj vir navduševanju za Nietzscheja in Cankarja v mladinskih vrstah. Zato se mladina toliko ogreva za vse, kar je novega, frazastega, donečega. Odtod tudi mladostne simpatije za ekspresijonizem. Ako se pri tem ali onem mladostniku ljubezni za umetnost pridruži še težnja po izrazu, tedaj fant in dekle delata pesmi ter pišeta romane in novele, v čemer močno prevladuje lirični moment: občutja, hrepenenje, svetožalje. Glasne priče temu so »dnevnik« mladostnikov in mladostnic.

4. Politika. — To je torišče gospodovanja, nadkriljevanja, kajti vir vsej politiki je gon po prekašanju. Ni ga človeka, ki ne bi hotel kje gospodovati, četudi na najmanjšem mestecu. To velja tudi za mladostnika; i on teži za tem, da bi igral kako vlogo, da bi kaj pomenil ter pokazal svojo moč in svoj vpliv. Volja do moči je nekaj tako naravnega in prvobitnega v človeku, da je niti krščansko-altruistični in tudi socialni duh ne more popolnoma izpodrinuti. Sredstva za

uveljavitev lastne moči pa so različna do neskončnosti in prav tukaj ima vsakdo največ prilike, pokazati jedro svojega bistva. Vsakdo išče izraza strukturi svoje duše in »človeške pravice«, ki se zanje bori vsak na svoj način, so mnogo bolj raznolične, nego so mislili l. 1789.

In če se mladostniku zavoljo notranje nedovršenosti njegove ne posreči, da bi se primerno uveljavil v očeh drugih, osobito pred svojimi tovariši, tedaj se zateče k čisto vnanjim sredstvom. Odtod na pr. tisto koprnenje po cigareti, ki često krat prav nič ne tekne in jo ta ali oni v potu obraza kadi, samo da bi »moško« izgledal; zato se kmetski fantje, ko gredo k naboru, bolj delajo »pijane«, nego pa so v istini, ker jim pijan biti žal pomeni možak biti; zato se dekle na vse kriplje brani »Gretel«-frizure, ki jo dela otroško. Mladi rad renomira ter se baha z (na pr. turistovskimi) doživljaji, ki jih ni doživel. Z druge strani pa išče i takih, ki bi mu naj dali ugleda; ljubimkanje, obisk razupitih hiš ali pa pohajkovanje z vlačugami ima rado svoje korenine v tem napačnem presojanju otroškosti pa možatosti. In tudi iz nečimernosti, ki jo mladostnik navadno očituje, govori želja, da bi vzbujal pozornost (obleka). Omeniti je treba tudi tak način kretanja, ki vzbuja pažnjo, z dekliške strani spada semkaj zlasti koke-terija. V teh in podobnih pojavih stopa do neke mere na dan politično nagnjenje mladega človeka.

Glede na politično torišče v ožjem pomenu bodi rečeno le to, da mladostnik, kolikor se vobče zanima za politiko, rad nagiba k radikalizmu v tem ali onem pravcu.

5. Socialno življenje. — Tudi za ljudi, s katerimi prihaja mladostnik v dotiko, zlasti za svoje vrstnike po starosti, se pubescent zanima in sicer na dvojni način: a) k tem ljudem ga nekaj vleče, b) med njimi bi hotel kaj veljati.

Otrok v kakem drugem človeku še ne vidi nikakega problema in pa nikake individualnosti, to je svojevrstnega bitja, ki ni takšno kakor on sam in bi se bilo vredno zanj zanimati. Šele mladostniku, kateremu je v pubertetnih letih lastni jaz prišel do zavesti, se vzbujata interes za druge »jaze«.

Socialno ponašanje otroka je povsem drugačno, ko pa mladostnikovo. Majhni otrok se rad brez izbiranja drugim otrokom »pridruži«, ne da bi ga kaj posebnega k njim vleklo. In ko je že nekoliko večji, takrat išče družino vrstnikov, da bi se skupno z njimi igral; mika ga torej nekaj vnanjega (skupna igra), nikar pa ne njihova duša.

A drugače pubescent, ki je že odkril svet svoje duše. Takega mladostnika pričinja zdaj mikati tuji jaz; zato se v njem vedno močnejše javlja težnja po družini. Ker pa ta potreba običajno ne najde dovolj hraniva ne doma in ne v šoli, zato si mladostnik na svojo pest išče družine, včasih take, ki ni najbolj primerna (*societates crocatoriae*). A naravnost eksplozivna oblika, kako mladostni gon po družini skuša dobiti duška, je bil nemški pokret »Jugendbewegung«.

Socialna usmerjenost mladostnikova pa ni nemara brez vsebine: izvrševanje »prosvetnega dela« med ljudstvom in pa iskreno prizadevanje »za narodov blagor« so na pr. jako značilne poteze v mladostnikovi duševnosti. Kajti vsaj po nekaterih družbenih plasteh je v mladostniku že zelo živ — »missionary spirit«, volja sočloveku pomagati.

6. **Verstvo.** — V globoko segajočih odnosih je mladostnik do verstva. V njegovi duši v pubertetnih letih glavo dviga veliko vprašanje po — smislu, pomenu pa vrednosti sveta in življenja. Vsepoposod bi hotel prodreti do zadnjih korenin, do absolutnega dna. Na tej stopnji razvoja mladostnik kaj rad prebira take knjige, kjer je govora o svetovnem naziranju. V njem se je prebudil gon k metafiziki (nadčut-

nemu svetu). Do cerkve, ki ji tak mladostnik še ne more doumeti smisla in pomena, se rad pojavi v njem odpor ali pa kar sovraštvo. Na mestu dosedanje žive vere zdaj čestokrat obožuje znanstvo. Pa tudi razumevanje pristnih religioznih vrednot se pogostoma razcvete v pubertetni dobi; zato se v teh letih izvrši marsikatera verska izpreobrnitev. Prično se zdaj i verski dvomi i muke vesti, katerih otroška duša še ni poznala. Prelepih zgledov za pubertetno duševnost z religioznega stališča vsebuje Kettejev sonetni cikelus »Moj Bog«.

Pedagoški pomen „duhoslovne“ psihologije.

Prirodoslovni psihologiji, ki išče občeveljavnih dognanj, pade na pr. vsebina mišljenja (otroških fantazij, trgovčevega »kalkuliranja«, tehnikovega »projektiranja« ...) skozi zanjke raziskujočih mrež, ker jo zanima le prazni akt mišljenja.¹ Zato pa za uspešno, času primerno vzgojo otroka in mladostnika niti zdaleka ne zadostuje edinole pomoč »prirodoslovno« usmerjene psihologije, »ki vse duševne pojave po starem stilu razkosava v hotenje, čustvovanje in predstavljanje« (Spranger) ter celotnost duševnega življenja drobi, (»atomizira«) v večje ali manjše število znanstvenih abstrakcij brez življenja. Kajti v obrazovalne svrhe se moraš kot vzgojnik s svojimi ukrepi čestokrat kar najtesneje dotikati i vsebinske plati mišljenja, ocenjevanja, hotenja..., to je povsem osebnih doživetij in duševnih svojstev tega ali onega človeka pa njegove podobe o svetu in življenju; a vse to na vznotraj zavisi od njegovih dednih zarodkov, vnanje pa od tistega čisto njegovega »sveta«, v katerem živi.

O vzgojeslovju čedaljebolj sodimo, da je — »duhovna veda«, ki ji temeljnih vprašanj ne moremo reševati po metodah prirodoslovja. So namreč i taki odnosi, ki jih sicer ne vidiš, pa vendarle človeka najtesneje vežejo s človekom, človeškim dejanjem in nehanjem, kulturno tvorbo... (ideje, javno mnenje, raznih vrst zahtevki, ves duhovni milje in kar je podobnega).²

Jedro vzgoje ni nemara samo odnos med mladim rodoin in starejšo generacijo, se pravi to, da bi starejši vzgojnik mlajšemu gojencu zavestno in pa po načrtu vežbal duševne in telesne sile. Kajti gojenec stoji hkratu v svojevrstnem od-

nosu do — objektivne kulture, to je do vsega tega, kar so vsak na svojem torišču ustvarili nadpovprečni veliki ljudje (»človeki«). Saj se ima vzgoja resno brigati, da kulturne vrednote človeštva ne padejo v pozabo, ampak prehajajo od rodu do rodu in se tudi pomnožujejo z novimi. In vzgojnik mladine bodi hkratu v veliki meri čuvar duhovne zakladnice svojega naroda.

»Vsebina« vzgojnih aktov, ki jih izvršuje učitelj, oče ali mati, duhovnik, voditelj obrata v delavnici..., je to, da fant in dekle spoznavata, čutita, ocenjujeta, preudarjata, hočeta, vresničujeta, si prisvajata... kaj »smiselnega« (resničnega, lepega, velikega, koristnega, zdravega, močnega, poštenega, pravičnega, svetega...). Celokupnost vseh smiselnih enot vsakojake vrste, ki jih premore kak narod ali vesoljno človeštvo, se imenuje (objektivni) duh ali kultura (znanstvena, umetnostna, npravstvena, verska, politična, socialna, gospodarska, tehniška...). A takim smiselnostnim celotam, na pr. docela osebnemu doživetju, ko ta in ta bere in umeva globoko pesnitev, rešuje kak znanstven problem, skuša doumeti tu ali tam dano »pedagoško situacijo«, si kaj prizadeva gnan od ljubezni do bližnjega: ne seže do jedra »prirodoslovna« psihologija, ki išče občeveljavnih, to je vsakemu predstavljanju, pomnjenju, čutenju, poželenju, sovražanju... ustrežajočih dognanj. Kdor hoče povsem doumeti duhovno ali kulturno snovanje, dejanje in nehanje človeka, se mu mora bližati s strani kulturoslovne ali duhoslovne psihologije.

Metodika in pa didaktika bi morale imeti za izhodišče dejstvo, da je svet in življenje enotna celota, ki se da le gledati in presojeti z različnih »strokovnih« vidikov (z gospodarskega, tehniškega, umetnostnega, geografskega, fizikalnega, biološkega, jezikovnega, zgodovinskega, filozof-

skega, socialnega, verskega, političnega...) — ne pa nekakšen konglomerat, ki bi že izprva bil »strokovno« sestavljen po shemi: gospodarski + tehniški + umetnostni + geografski... »del« sveta in življenja. Zato pa »strokovni učitelj« (v srednji in meščanski šoli) le tedaj doumeva pravi, živi smisel obrazniškega dela, če skrbno uvažuje to-le: »šolski uk se razživi ob velikih življenjskih vprašanjih in celotnost zadevajočih nalogah, ob problemskih enotah, ki jih je treba kar najbolj mnogostransko pojmovati in obrazložiti, da jim prideš do notranjih medsebojnosti pa učinkujočih sil« (Ernst Kriek).³ In treba je pritegniti naziranj, ki pravi, da nima smisla govoriti o »krščanski državi«, »krščanskem življenju«, »krščanski pedagogiki«, kajti »krščanska« je v istini le usmerjenost (mišljava), vrednotenje, hotenje, dejanje in nehanje — v državi, življenju, pedagogiki...

Vse tisto oblikovanje mladega rodu, ki ga krije besedni izraz »pedagogika« in ki obsega skrb za vzgojo pa izobrazbo mladine, je ž i v o, hočem reči tako d o g a j a n j e, ki nastaja, rase, pada, se izpreminja, nehava... docela podobno na pr. gospodarskemu ali političnemu ali socialnemu življenju kakega naroda. In priznali bomo pač, da to niti ne more drugače biti, če pomislimo, da se vesoljno vzgojstvo, kar ga je, vedno in vedno znova poraja iz — pristnega bitja in žitja narodovega. Kajti gonilna sila mu je skrb za m l a d i n a r a š č a j, se pravi skrb, da stopajo mladi ljudje, kajpa čim bolj pripravljeni, starejšim ob stran in na njihovo mesto po vseh toriščih kulturnega dejstvomjanja: v gospodarstvu in tehniki, znanstvu, umetnosti, svetovnem naziranju, politiki... Tako je na pr. obrtne, trgovske, gospodarske... šole poklicalo na plan gospodarsko življenje; in sicer jih je življenjska potreba ustvarila kot — p e d a g o š k e t v o r b e. Klic po specifično ženski izobrazbi, kakor ga je formuliral ženski

pokret, je vzklik iz socialnega življenja moderne družbe. Politično življenje uči, da vsaka stranka kaže izrazito voljo za vzgojo, češ, »kdor ima mladino, ta ima bodočnost«. Itd.⁴

Vzgoja ima torej človeka pripravljati za obavljanje kulturnega dela. A kulturno delo se vrši pravilno le tedaj, če ustreza normi, da se človeško prizadevanje dvigaj od manj dodelanega do popolnejšega. Ta kulturni princip je bil vsebina magični besedi *ἀρετή* (mojsterstvo, »kvaliteta«), ki je toliko elektrizirala antičnega Grka. Dviganje od manj popolnega k popolnejšemu pa se da sodobneje izraziti z besedo: teženje od nižjih vrednot k višjim. Zato je kulturno prizadevanje lastnega in tudi drugih narodov edino pravi podzidek vsej pedagogiki; in vzgoja, ki ne zasaja raznovrstnih kulturnih vrednot v mlade duše s takim uspehom, da te vrednote poženejo kali ter obrodijo sad, ne zasluži svojega imena.⁵

Bistvo kulturnega življenja je v tem, da dozoreli možje in žene ustvarjajo čim pomembnejše kulturne dobrine, na pr. v gospodarstvu. Toda vse to prizadevanje bi pač moralo kedaj usahnuti, ako ne bi na mesto delajočih »očetov« stopali ob danem času »sinovi«. Kajti vsa skrivnost kulturne rasti je povsod (v gospodarstvu, umetnosti, znanstvu, politiki...) v tem, da »mojstru« prej ali slej sledi »vajenec« in sicer toliko izurjen, da mu bo v izvrševanju svojih opravkov enakovreden, ali pa, saj je to glavni pogoj napredku — da ga bo še prekašal. In mladega človeka oblikovati duševno pa telesno, se po takem ne pravi nič drugega, nego — »izoblikovano življenje (objektivnega duha) zopet izpreminjati v rastoče življenje« (E. Spranger).⁶ To je: v mladem človeku se mora gojiti pravilno razumevanje sedanjega kulturnega stanja ter hkratu buditi volja do boljšega za bodočnost.

A komur je do tega, da bi današnje prizadevanje na katerem torišču koli res razumel ter ga i s pridom pospeševal, ta ne sme prezirati čisto posebnega znamenja na čelu sedanje dobe: *strokovnjaštvo*, kakor ga tirja »potošočereni« takt sodobne kulture. Človek, ki bi še danes hotel postati faustovsko univerzalen vseznalec, bi se prav slabo kvalificiral za »življenje«. Kdor hoče današnji dan uspeti, se mora prav globoko zamisliti v besede: »Eines recht w i s s e n und a u s ü b e n , gib t h ö h e r e B i l d u n g a l s H a l b h e i t i m h u n d e r t f ä l t i g e n « (Goethe). Kajti ona tvorna plodnost, ki je pravi votek modernega življenja, se jemlje samo odtod, da svoje poklicno področje *dobro*, »eksaktno« obvladaš, sicer pa si v nekem *p r i m e r n e m*, »korektnem« odnosu i do drugih življenjskih oblik ali sistemov (umetnosti, znanstva, politike ...).

Ob glavnih idejah duhoslovne psihologije, ki je za njo največ storil Eduard S p r a n g e r, se je v sodobnem vzgojeslovju izvršil velik preobrat. Prej se je v vzgojeslovju docela posamič razpravljalo o »gojencu«, o »miljeju«, o »obrazovalni dobrini« — povsem tako torej, kakor da bi se te reči prav nič ne dotikale ena druge. A sedaj si utira pot »kulturno-pedagoški« pravec. Vzgojstvo se motri duhoslovno, to je v celotnem »horicontalnem prerezu«: kako je vsak izmed posameznih pedagoških faktorjev duhovno (kulturno) povezan z vsemi ostalimi. Po tem pojmovanju »vzgajanje« ni avtoritarno dresiranje, tudi ne prisvajanje čim obsežnejšega znanja, niti ne kar neomejeno dopuščanje samoraslosti (»wachsen lassen«) in zgolj odstranjevanje težkoč, ki so dane človeku sredi razvoja, temveč pred vsem drugim — »neprestani soodnos med objektivnim duhom (kulturo) in pa med prihajajočo generacijo, ki vedno znova hoče teh in teh vrednot« (Th. Litt).⁷

V medsebojnem bitju in žitju človeka s sočlovekom ima silno velik pomen, da to ali ono prav »pojmuješ«, »razumeš«, zlasti pa take besede, ki imajo kar normativno ali usmerjajočo moč, na pr.: »Vas je vas in brez nje ni ničesar« (kralj Aleksander). Ali pa če slišimo, da ženska noče biti »rodilni stroj« (Gebärmaschine!), da je uspešno reševanje velikih socialnih problemov mogoče edinole v duhu medsebojnega »sodelovanja« in pa v duhu tega, kar se imenuje »fair play«, itd. Zato pač ni odveč, da se recimo znanemu geslu »svoji k svojim« na Češkem dodaje še komentar — »ale vždy podle pravdy« (= toda vsikdar po pravici). A po izkušnjah drugod potrjeno vodilo se tudi takrat, ko in paedagogicis da ja š ali to l m a č i š smisel stvarem, ki o njih bereš ali slišiš ali razmišljaš (delovna šola, individualiziranje, naobrazba...), naj glasi: »Čim naravneje — tem verjetneje, tem prijetneje, tem veljavneje.« (S. Gregorčič.)

Zato je pač strel preko cilja najnovejši zahtevek, da bi se naj »zgodovina« izločila iz učnih načrtov, češ, vsak zgodovinar daje na pr. francoski revoluciji drugačen »subjektivno-osebni« smisel.

Sinteza.

Psihologija, to smo videli, je lahko nad vse zanesljiv in zelo pomemben kažipot vsakomur, ki se praktično ali pa teoretski udejstvuje na pedagoškem torišču. Pa bi vendar utegnil kdo ugovarjati tej trditvi, češ, kako neki mi naj pomaga pedagoške naloge in probleme pravilno reševati psihologija, ki se današnji dan sama nahaja v jako hudi »krizi«, malodane v razsulu, kakor to ugotavlja na pr. K. Bühler.¹ Kajti v sedanjem stanju psihologije se ne da več smiselno govoriti o »psihologiji«, ampak samo še o — psihologijah, se pravi o raznih psiholoških smereh ali panogah.²

Toda takšen prigovor ne bi resnično zalegel več, nego če bi kdo šel v nič metat sodobno »znanost« vobče zgolj zato, ker ni več »enotna«, ampak dejansko obsega dvoje komaj še preglednih znanstvenih torišč z neštetimi »disciplinami« (menda gredo že v tisoče): prirodoslovje pa duhoslovje.

Le glejmo! Prirodoslovna in pa duhoslovna psihologija je dvoje-vrstno znanje o psihološko-antropološki strani »človeka«. Kateri izmed obeh gre prvo mesto, ali prirodoslovni ali duhoslovni, to zavisi od svetovnonazorske vsebine, ki jo premore. »Vsako znanje ima toliko vrednosti, kolikor je v njem spoznanja večnosti. Sleherno znanje se v najglobljih koreninah hrani iz tega ali onega svetovnega naziranja — ali pa iz svetovnega naziranja vobče.« (Spranger.)³ To se pravi, ni ga vestno dobljenega znanja, ki se ne bi bolj ali manj očito v njem hkratu oglašala iskateljeva centralna usmerjenost do sveta in življenja, ali drugače rečeno — njegova i z p o v e d (confessio) v verskem pomenu besede.

In važnejša od mnogoznalstva, pravi Grossmann v že omenjeni knjigi o racionaliziranju samega sebe (str. 307), je — sposobnost, da razumeš s m i s e l tistega znanja, ki ga potrebuješ; le tedaj boš si ga lahko pridobil ter ga tudi lahko porabljal.

Zato pa psihološka kriza, ki današnji dan res vzbuja pozornost psihologov, vendarle ni tako globoka, da bi pomenila že razkol psihološke vede. Kajti med obema, lahko rečem sedaj glavnima smerema, med prirodoslovno in pa med duhoslovno psihologijo je v istini toliko »realne« unije, da si ne moremo ene misliti — brez druge. Tako na pr. »mišljenje«, ki kot psihični akt največ zanima prirodoslovno psihologijo, pač ni brez »misli«, ki so (kot ideje, naziranje, prepričanje, postulati . . .) vsebinska plat mišljenja ter jim duhoslovna psihologija ugotavlja pogoje njihovega nastanka in razvoja. Prirodoslovna in pa duhoslovna psihologija faktično ni dvoje »psihologij«, temveč le dvoje različnih v i d i k o v, »aspektov« za motritev psihične strani človeškega bitja in žitja.⁴ V bistvu je po takem i ta psihološka raznoterost — »unitas multiplex« (enotnost v raznoterosti). In to, kar na prvi pogled jemlje psihologiji veljavo pred pedagogiko, njena čedalje večja diferenciranost — je dejansko prav znaten plus. S tem pa se stvarna vez med sodobno psihologijo in pedagogiko ne rahlja, temveč prej — utrjuje. Saj se i sicer svet in življenje dasta čestokrat na moč uspešno motriti z obeh vidikov — s prirodoslovnega in duhoslovnega. Tako na pr. beremo o zdravniškem dejstvomjanju tole: »Za zdravnika ni važno le tisto, kar vidi in konstatira (empirika); za uspeh njegovega prizadevanja je še važnejše, kaj misli o tem, kar je konstatiral, in p a k a k o misli o tem«. (M. Sihle.)⁵

Samo da i tukaj mnogim lepim možnostim vštric tečejo — nepremakljive m e j e. »Psihologija žive individualnosti bo

vedno ostala križišče jako raznovrstnih načinov psihološkega gledanja. Nobeden nima monopola, da bi bil edino pravilen. Toda četudi bi se temu ali onemu človeku bližali od najrazličnejših strani: vendar se nikdar ne da izčrpati z *z n a n - s t v e n i m i* sredstvi — *individuum est ineffabile*« (poedinec se ne da izraziti z besedo). (E. Spranger).⁶ Kajti o osebnem jedru vsakega človeka velja to, kar trdi Ivan Pregelj o Gregorčičevi pesmi: da — je živ odsvit njegovega značaja (pri-rojenih svojstev), zemlje, iz katere je izšel, izobrazbe, ki jo je užil, in časovnih razmer, v katerih je živel. A tukaj možnim odtenkom ni števila in tudi ne besede.

Literatura

k posameznim poglavjem.

Psihologija in pedagogika.

¹ V pravo, polno bistvo psihologije sijajno uvaja Messer August: Psychologie. Peta, povsem predelana izdaja. 1934. — Gl. tudi Ozvald Karol: Osnovna psihologija. Spoznavanje drugih in samega sebe. 1932.

Važnejše strani pedagoškega življenja v praksi in teoriji pa dobro prikazuje na pr. Tiling Magdalene: Grundlagen pädagogischen Denkens. 2. izd. 1934. In pa ista: Grundfragen pädagogischen Handelns. 1934. A kar je poveljniku preoceanškega parnika kompas, to vsaj pedagoškemu teoretiku zaleže Sprangerjeva razprava »Umriss der philosophischen Pädagogik« (v Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, 193/34).

Delovno torišče in kulturni pomen psihologije.

¹ Logično-shematski pregled čez »status praesens« (do 1914) psihološkega prizadevanja zelo jasno podaja Ruttman W. J.: Die Hauptergebnisse der modernen Psychologie. 1914. Str. 3 in sl. — ter mu tukaj deloma sledim. A vso kvalitativno pisanost psiholoških ciljev in poti precej izčrpno prinaša do leta 1925 Henning Hans: Psychologie der Gegenwart. 1925.

Možnosti in meje.

¹ Litt Theodor: Möglichkeiten und Grenzen in der Pädagogik. 1926. — Isti: »Führen« oder »Wachsenlassen«, eine Erörterung des pädagogischen Grundproblems. 2. izd. 1929.

»Prirodoslovna« psihologija.

¹ Najizrazitejši primer »prirodoslovno« usmerjene psihologije je W u n d t Wilhelm: Grundriss der Psychologie. 15. izd. 1922. — A l i p a E b b i n g h a u s Herman: Grundzüge der Psychologie. I—II. 4. izd. 1924.

² G l. G r o s s m a n n Gustav: Sich selbst rationalisieren! Wesen und Praxis der Vorbereitung persönlicher und beruflicher Erfolge. 11. (!) izd. 1934.

A znanstveni pomen te smeri plodovito presoja F i s c h e r Aloys: Entwicklung, gegenwärtiger Stand und pädagogische Bedeutung der psychologischen Jugendforschung. Sonderdruck aus »Jugendkunde und Schule«.

Pedagoški pomen »prirodoslovne« psihologije.

¹ G r o l m a n Adolf: Kind und junger Mensch in der Dichtung der Gegenwart. (To je jako priporočljiva knjiga, ki bralca kar priganja k opazovanju otroka in mladostnika v našem leposlovju.)

Kolike so pedagoške možnosti »prirodoslovne« psihologije in kje so ji meje, boš kmalu razvidel, če na pr. vzameš knjigo, ki jo je napisal graški pedagog T u m l i r z Otto: Pädagogische Psychologie. 1930. — G l. t u d i F i s c h e r Aloys: l. c. (v prejšnjem poglavju).

Psihoanaliza, individualna psihologija.

¹ G l. K r e t s c h m e r Erich: Körperbau und Charakter. Untersuchungen zum Konstitutionsproblem und zur Lehre von den Temperamenten. 1925. — ² F r e u d Sigmund: Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. V 3 delih. Ta spis je najprimernejši uvod v študij Freudovih misli. — ³ I s t i: Das Ich und das Es. 1923. — ⁴ O »podzavestni« duševnosti gl. na pr. O z v a l d, Osnovna psihologija, str. 22. — ⁵ M e s s e r August: Psychologie (gl. zgoraj), str. 313 op. — ^{5a} H o c h e Alfred E. (psihijater): Jahresringe. Innenansicht eines Menschenlebens. 1934.

Str. 9. — ⁶ R á d l Emanuel: Dnešni stav filosofie a psychologie. 1933. Str. 39. — Gl. tudi Š e r k o Alfred: O psihoanalizi. 1934. — ⁷ A d l e r Alfred: Über den nervösen Charakter 1920. — I s t i : Praxis und Theorie der Individualpsychologie. 1924. — ⁸ F i s c h e r Aloys: l. c. (gl. zgoraj, poglavje »Prirodoslovna« psihologija). — S p r a n g e r Eduard: Der jugendliche Mensch. (Männliche Jugend). V zborniku Hand-Buch der Jugendpflege (izdajatelj K. Richter). 1932. Str. 21—2.

Pedagoški pomen psihoanalize in pa individualne psihologije.

¹ Gl. O z v a l d Karol: »Nove« psihološke smeri (psihoanaliza, individualna psihologija) in pedagoška vprašanja. Pedagoški zbornik Slov. šol. matice za l. 1933. — ² Gl. F r e u d Sigmund: Zur Psychologie des Gymnasiasten. (Festschrift des k. k. Erzherrzog Rainer-Real-Gymnasiums in Wien. 1914). — ³ I s t i : Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. 1933. Str. 207. — ⁴ I s t i : str. 208.

»Duhoslovna« psihologija.

¹ K r o h, Oswald: Gemeinschaftspsychologie und Gemeinschaftserziehung. (Zeitschrift für pädagogische Psychologie und Jugendkunde. 1934, št. 7/8, str. 234.)

Za uvod v obširni svet »duhoslovne« psihologije pa so najboljši mentorji: S p r a n g e r Eduard: Lebensformen. Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit. 6. izdaja. 1927. — I s t i : Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule. 2. izd. 1925. — I s t i : Grundgedanken der geisteswissenschaftlichen Psychologie. (»Die Erziehung«, 1934, 6. zv.). — L i t t Theodor: Geschichte und Leben. Probleme und Ziele kulturwissenschaftlicher Bildung. 3. izd. 1930.

Oblike ali sistemi kulturnega življenja.

¹ S p r a n g e r Eduard: Die Lebensformen (gl. prejšnje poglavje). — I s t i : Von der ewigen Renaissance — v svoji zbirki »Kultur und Erziehung«. 4. izd. 1928.

Vraščanje mladega rodu v kulturno življenje naroda.

- ¹ Spranger Eduard: Psychologie des Jugendalters. 12. izdaja. 1929. — ² Jeraj Josip: Naša vas. Oris vede o vasi. 1933. (Izdala Slovenska šolska matica.) — ³ Popović Slobodan (i saradnici): Prilozi psihologiji šolske mladeži. 1931. (V cirilici.) — Isti: Duševni život seoske mladeži. 1932. (V cirilici.) — ⁴ Gl. Stern Erich: Jugendpsychologie. 1932. Str. 67 in sl.

Pedagoški pomen »duhoslovne« psihologije.

- ¹ Gl. Vorwahl H.: Psychologie der Vorpubertät. Eine Einführung in das Eigenleben der Halbwüchsigen. 1929 Str. 86. — ² Gl. Schwarzenberger Suse: Die Bedeutung der modernen Erziehungswissenschaft für das juristische Strafproblem. 1933. Str. 33—4. — ³ Kriek Ernst: Nationalpolitische Erziehung. 1922. Str. 153. — ⁴ Gl. Spranger Eduard: Die Bedeutung der wissenschaftlichen Pädagogik für das Volksleben. V zbirki »Kultur und Erziehung«. 4. izd. 1928. — ⁵ Gl. Vanselew Max: Kulturpädagogik und Sozialpädagogik bei Kerschensteiner, Spranger und Litt. 1927. Str. 46. — ⁶ Spranger Eduard: Gedanken über Lehrerbildung. 2. izd. 1919. — ⁷ Gl. Schwarzenberger Suse: 1. c., str. 36.

Sinteza.

- ¹ Bühler Karl: Die Krise in der Psychologie. 2. izd. 1929. — ² Gl. poglavje »Delovno torišče in kulturni pomen psihologije« (str. 12). — ³ Spranger Eduard: Der Sinn der Voraussetzungslosigkeit in den Geisteswissenschaften. Sonderausgabe aus den Sitzungsberichten der preussischen Akademie der Wissenschaften philosophisch-historischer Klasse. 1929. I. Str. 6. — ⁴ Gl. Willwoll Alexander S. J.: Zur Krise der Psychologie. (Stimmen der Zeit. Monatsschrift für das Geistesleben der Gegenwart. 1928. 5. zv. — ⁵ Sihle Martin (zdravnik): Über das Weltbild des Arztes und den Sinn der Krankheit. Ein Appel zur Lebenssyntese. 1934. — ⁶ Spranger Eduard: Grundgedanken der geisteswissenschaftlichen Psychologie. (»Die Erziehung«, 1934, 6. zv., str. 265).

KJE JE KAJ

	Stran
Psihologija in pedagogika	7
Delovno torišče in kulturni pomen psihologije	11
Možnosti in meje	17
„Prirodoslovna“ psihologija	20
Pedagoški pomen „prirodoslovne“ psihologije	24
Psihoanaliza, individualna psihologija	27
Pedagoški pomen „psihoanalize“ in pa „individualne psihologije“	33
„Duhoslovna“ psihologija	37
Oblike ali sistemi kulturnega življenja	45
Vraščanje mladega rodu v kulturno življenje naroda	49
Pedagoški pomen „duhoslovne“ psihologije	56
Sinteza	62
Literatura k posameznim poglavjem	65

